

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

TÜSİAD

KONJONKTÜR

TEMMUZ 1995

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

TÜSİAD KONJONKTÜR

İstanbul

(25 TEMMUZ 1995)

(TÜSİAD-T/95, 7 - 182)

Meşrutiyet Cad No. 74 80050 Tepebaşı / İstanbul

Telefon: (212) - 249 19 29, 249 54 48, 251 43 62, 249 07 23, 251 53 13

Faks: (212) -249 13 50

Bu yayının tamamı veya bir bölümü TÜSİAD
"TÜSİAD KONJONKTÜR" referansı
yazılmak kaydıyla yayınlanabilir.

ISSN: 1300 - 3860

ÖNSÖZ

TÜSİAD, ülkemizin ileri gelen sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında anayasamızın 33'üncü maddesine göre kurulmuş, kamu yararına çalışan bir özel sektör kuruluşu olup yayınlarında bilimsel ve tarafsız kalmayı amaç edinmiştir. Çalışmada belirtilen değerlendirmelerin TÜSİAD üyelerinin görüşleriyle doğrudan bir ilişkisi söz konusu değildir.

Üç ayda bir yayınlanan "TÜSİAD Konjonktür" adlı bu süreli yayının beşincisi 1995 Nisan, Mayıs ve Haziran aylarının bilinen son rakamlarına ve tahminlerine dayanılarak TÜSİAD Ekonomik Araştırmalar Bölümü tarafından hazırlanmıştır.

25 TEMMUZ 1995

İç talep hala durgun, üretim artışını ihracat sürüklüyor.

1995 yılının ilk çeyreğinde, iç talepteki daralmaya rağmen dış talepteki genişlemeye bağlı olarak büyüme performansı beklenenin üstünde olmuştur. 1994'ün eş dönemine göre, 1995'in birinci üç aylık döneminde GSMH büyüme hızı, iç talepteki daralmanın süreceği varsayımı altında yüzde -4.4 olarak hesaplanmış olan TÜSİAD tahmininin üzerine çıkarak yüzde -0.2 olarak gerçekleşmiştir. Gerçekten, harcamalar tarafından hesaplanan GSYİH rakamları, bu performansın, iç piyasanın canlanmasından değil ihracattan kaynaklandığını göstermektedir. Üreticilerin, dış ticaret bağlantılarının yapıldığı dönemdeki fiyat avantajının da etkisiyle, iç piyasadaki daralma ve Batı ülkelerindeki canlanma karşısında dış pazara yönelmesi, ihracat gelirlerini önemli ölçüde arttırarak, iç piyasadaki talep gerilemesinin telafi edilmesine yol açmıştır. Dış talepteki yüzde 19.7'lik artış, toplam etki olarak, GSYİH'da yüzde 4'lük bir artışa neden olmuş ve GSYİH'yı oluşturan diğer kalemlerde yüzde 6.8'lik bir azalma olmasına karşın GSYİH sadece yüzde 1.5 küçülmüştür.

Özel sektör yatırım ve tüketim harcamaları daralmaya devam etti; devletin tüketim harcamaları arttı.

Büyüme hızı harcamalar yönünden incelendiğinde, devletin tüketim harcamaları ve mal ve hizmet ihracatı artarken özel nihai tüketim harcamaları ve gayri safi sabit sermaye yatırımlarının daralmaya devam ettiği görülmektedir.

Harcamalar yönünden GSYİH'nın yüzde 71.3'ünü oluşturan özel nihai tüketim harcamaları bir yıl öncesine göre yüzde 4.7 oranında azalırken, yüzde 24.7'sini oluşturan gayri safi sabit sermaye yatırımları yüzde 16.9 azalmıştır. Aynı dönemde, bir yıl öncesine göre dış talep yüzde 19.7, devletin nihai tüketim harcamaları ise yüzde 6.9 artmıştır. 1990 yılı hariç tutulduğunda, her yılın ilk çeyreğinde negatif olan stok değişimi rakamının, pozitif olması da GSYİH'yı olumlu yönde etkileyen bir başka gelişme olmuştur.

1994 yılında stoklardaki azalma ve 1995 yılının ilk çeyreğinde özellikle hammadde ithalatındaki artış göz önüne alındığında stok birikiminin 1995'in ikinci çeyreğinde de devam etmesi beklenmektedir.

Özel nihai tüketim harcamalarının yüzde 4.7 oranında azalmasında dayanıklı tüketim mallarındaki yüzde 18.9 oranındaki daralma etkili olmuştur. Yarı dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarında da yüzde 11.0 oranında bir düşme söz konusudur. Bu oranlar, 1995'in ilk çeyreğinde yurtiçi piyasanın henüz krizin etkisinden çıkamadığını göstermektedir.

Devletin nihai tüketim harcamalarında görülen yüzde 6.9 oranındaki belirgin artışta ise maaş, ücret harcamalarındaki yüzde 2.7'lik artışın yanısıra, devletin mal ve hizmet alımlarını kapsayan diğer cari harcamalardaki yüzde 21.5 oranındaki artış da etkili olmuştur.

Toplamda yüzde 16.9 olan gayri safi sabit sermaye oluşumundaki daralma, kamu sektöründe yüzde 35.7'ye varırken özel sektörde yüzde 13.5 olmuştur. Ancak, özel sektör yatırımlarının yaklaşık üçte ikisini oluşturan makine-teçhizat yatırımlarının yüzde 25.9 oranında daralması, 1995'in ilk çeyreğinde, özel sektörün henüz piyasadaki belirsizliklerin giderilememiş olması nedeniyle yatırım konusundaki istikrar arayışını sürdürdüğünü göstermektedir. Gayri safi sabit sermaye oluşumunun büyümeye negatif katkısının dörtte üçü özel sektörün makine-teçhizat yatırımlarındaki azalmadan kaynaklanmaktadır.

Üretim dört dönem üstüste bir yıl öncenin aynı dönemine göre düşüş gösterdikten sonra nihayet yeniden artma eğiliminde.

DİE tarafından sanayi üretim endeksinin alt sektör ağırlıkları değiştirilerek baz yılının 1992'ye kaydırılmasıyla birlikte, 1994'te sanayi sektöründeki daralmanın daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece, eski endekse göre yüzde 6.7 olan 1993 yılı sanayi üretim artışı, yüzde 5.9 olarak revize edilmiş, yüzde -4.9 olan 1994 yılı rakamı ise yüzde -6.2'ye çekilmiştir.

Yeni endekse göre, 1994 Nisan ayından itibaren bir yıl öncenin aynı ayına göre sürekli gerileyen sanayi üretimi, 1995 Nisan ayında önemli bir artış kaydederek 1993 yılı düzeyinin de üstüne çıkmıştır. Endeks, Nisan ayında kaydettiği yıllık yüzde 13.8'lik artıştan sonra Mayıs ayında da yüzde 13.6 oranında artmıştır.

Nisan ve Mayıs aylarında gözlenen genişlemeye rağmen, 1994 yılı eş dönemine göre ilk üç ayda üretimde görülen daralma sonucunda Ocak-Mayıs döneminde sanayi üretimi artış hızı yüzde -2.7 olmuştur. Sanayi üretimindeki bu daralma, sektör içinde yaklaşık yüzde 20'lik bir paya sahip olan makina sanayiindeki daralmadan kaynaklanmıştır. Dayanıklı tüketim mallarını da kapsayan makina sanayii, iç talepteki görece durgunluğa bağlı olarak, bu dönemde yüzde 7.5 ile en fazla daralan sektör olmuştur.

Sanayi üretiminde görülen artışla birlikte kapasite kullanım oranı da artmaktadır. Ocak ayından beri sürekli olarak artan kapasite kullanımı Haziran ayında yüzde 81.5'e ulaşmıştır.

1995'in ikinci çeyreğinde büyümenin hızlanması bekleniyor.

1995 yılı Nisan ve Mayıs ayı aylık sanayi üretim rakamları ve artan kapasite kullanım oranlarının yanısıra, yatırım teşvik belgelerinin, başta gıda tekstil ve seramik olmak üzere, Ocak-Nisan döneminde, 1994'ün eş dönemine oranla reel olarak yüzde 20 gibi hızlı bir oranda artması ve ithalat hacmindeki büyüme, 1995 yılının ikinci çeyreğinden itibaren Türkiye ekonomisindeki genişleme sürecinin belirgin hale geleceğinin göstergeleridir. TÜSİAD Öncü Göstergeler Endeksi de bu yargıyı destekleyen bir gelişme göstermektedir.

1995 yılının ilk çeyreğinde büyüme hızının beklenenden daha yüksek gerçekleşmiş olması sonucunda TÜSİAD tarafından 1995 yılı için yüzde 2.8 olarak verilen GSMH artış hızı tahmini yüzde 3.8 olarak revize edilmiştir. Benzeri biçimde, ikinci üç aylık dönem büyüme hızı yüzde 6'ya yükseltilmiştir. Birinci dönem için verilen tahminin yanlış payının yüksek olmasında iç talebin öngörüldüğü gibi daralmaya devam etmekle birlikte, dış talep artışının reel kurdaki hızlı değerlenmeye karşın, öngörülenin oldukça üstünde olması rol oynamıştır.

Enflasyonda kriz öncesi düzeye dönme eğilimi.

TEFE yıllık artış hızı Nisan ayından itibaren azalarak Haziran ayında yüzde 77.3'e inmiştir. Aylık artış oranlarının Mayıs ve Haziran aylarında yüzde 2'nin altında gerçekleşmesinde, tarım fiyatlarındaki azalmayla birlikte mevsimsellik etkisinin nispeten sınırlı olduğu özel sektör imalat sanayi fiyatlarının da yüzde 3 civarında olması etkili olmuştur. Aylık artış oranlarının Temmuz ve Ağustos aylarında da düşük seyretmesi beklenmektedir. Ancak, Ağustos ayı ile birlikte iç borç geri ödemeleri artarken mali piyasalardaki dengenin korunamaması durumunda enflasyonist bekleyişlerde hızlanma görülebilecektir. Eylül ayından itibaren tarım fiyatlarından kaynaklanan mevsimlik etkinin ortadan kalkması da aylık enflasyon oranını yeniden yükselmesi muhtemeldir.

TÜSİAD yıl sonu enflasyon tahmini, dördüncü çeyrek itibariyle yüzde 71.7'dir.

Bütçe açığının düşürülmesini engelleyen temel etmen yüksek reel faiz politikası oldu.

Konsolide bütçe dengesi, 12 aylık kümülatif temelde, reel olarak Nisan ayına kadar azaldıktan sonra, Nisan ayında, iç borç faiz ödemelerinin etkisiyle önemli bir artış

göstermiştir. Ancak Mayıs ayında bütçenin 13 trilyon TL fazla vermesi, Haziran ayında ise sadece 12 trilyon TL'lik bir açığın beklenmesi konsolide bütçe açığının belli bir oranda kontrol altına alınabildiğini göstermektedir.

1991'in son çeyreğinden 1994 Nisan ayına kadar sürekli açık veren faiz dışı konsolide bütçe dengesi, bu aydan itibaren pozitive geçmiş ve 1994 Aralık ve 1995 Nisan ayları hariç sürekli fazla vermiştir. Ancak, geçen yıl dış finansman olanaklarının tümünden kapanması sonucu iç borçlanma kaçınılmaz olmuş ve 1993 sonunda kesilen Hazine bonusu finansmanının yeniden başlatılabilmesi için çok yüksek reel faiz verilmişti. İzlenen yüksek reel faiz politikasına dayalı kısa vadeli iç borçlanma sonucunda iç borç faiz ödemelerinin hızla artmış olması konsolide bütçe açığındaki iyileşmenin sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Konsolide bütçe açığını etkileyen diğer kalemlere bakıldığında, personel ve yatırım harcamalarında önemli bir reel düşüş yaşandığı görülmektedir. Krizin başlamasıyla birlikte KİT'lere yapılan transferlerin durdurulması da bütçe açığı üzerindeki yükü hafifletmiştir. 1987'den beri toplam harcamalar içindeki payı sürekli azalma eğiliminde olan yatırım harcamalarının, Ocak-Nisan döneminde 1994'ün aynı dönemine göre, nominal olarak da azalmış olması dikkat çekicidir. Mal ve hizmet alımlarından oluşan diğer cari harcamaların reel olarak düşmesi de faiz dışı bütçe dengesinin düzelmesine yol açan bir diğer etkidir. Dış borç faiz ödemeleri ise reel olarak artmaktadır.

Hükümetin faiz dışı harcama kalemlerini daha da kısma devam etmesi, gerek politik nedenlerle, gerekse ekonominin gidişatı açısından orta vadede mümkün olamayacaktır. Bu nedenle, önümüzdeki dönemde faiz dışı bütçe dengesinde daha fazla düzelme olması beklenmemektedir. Bu durumda bütçe açığındaki artışın frenlenmesi iç borçlanmada uygulanacak reel faiz oranına bağlı olacaktır.

Hazine'nin Şubat ayında başlattığı vade uzatma ve faiz düşürme operasyonu, yılın geri kalanında bütçe açığının artma eğilimini frenleyen önemli bir etmen olmuştur. 1995'in ilk yarısında, bütçe açığı finansmanının yalnız 3 aylık vade ile değil, 9 ve 12 aylık borçlanma ile de yapılmış olması, yılın ikinci yarısı için faiz baskısını azaltarak kısmen 1996 yılına ertelemektedir. Ağustos ayından itibaren Hazine yeniden yüklü iç ve dış borç ödemeleri ile karşı karşıyadır. Bunların finansmanı sırasında piyasaların düşme eğilimine giren enflasyonu dikkate alması borçlanmanın daha düşük bir reel faizle yapılma şansını doğurabilecek; bu da konsolide bütçe açığı üzerindeki faiz yükünü azaltabilecektir.

Öte yandan, konsolide bütçe açığı içinde faiz ödemelerinin büyük pay alması, bütçe açığındaki artış ile büyüme arasındaki pozitif ilişkiyi olumsuz etkileyecektir. Personel harcamaları ve yatırım harcamalarındaki ciddi gerilemeler, daha önce gözlenen artan bütçe açığı - görece yüksek büyüme ilişkisinin gerçekleşmeyeceğini göstermektedir. 1995 yılının ilk çeyreğine ilişkin iç talep göstergeleri de bu yargıyı destekler niteliktedir.

Bütçe açığı hedefinin tutması özelleştirme performansına bağlı.

Personel ve yatırım harcamalarının toplam harcamalar içindeki payının sürekli düşmekte olduğu göz önüne alındığında, konsolide bütçe açığının denetim altına alınması iç borçlanmada faiz oranlarının düşürülebilmesine ve gelir arttırıcı düzenlemelere bağlı olacaktır. Hazine ihalelerinde bileşik faiz oranının düşme eğiliminde olması, 1995'in geri kalanı için iç borç faiz ödemelerinin bütçe üzerindeki yükünü hafifletebilecektir. Ancak, faizlerin yine de reel olarak oldukça yüksek bir düzeyde olması nedeniyle, 1995 yılında gerçekleştirilen 9 ve 12 aylık borçlanmalar, 1996 yılında yeniden bütçeyi zorlayacaktır. Diğer yandan, dış borç faiz oranlarının da düşmekte olması ve Euroyen piyasasında beklenenin üzerinde satış yapılabilmesi, yılın geri kalanında iç borçlanma baskısını azaltarak faiz oranlarının daha da aşağı çekilebilmesi için uygun zemin yaratacaktır.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, herhangi bir vergi reformuna başvurulmaksızın, dolayısıyla kamu gelirlerinin GSMH'ya oranında bir artış olmaksızın, kamu harcamalarının kısılması yoluyla kamu açığının azaltılması hedeflenmiştir. Oysa, yukarda da belirtildiği gibi, özelleştirme yoluyla KİT açığının azaltılması dışında, kamu açığının daha da kısılabilmesi, faiz yükünün azaltılmasına bağlıdır. İç borç faiz yükünün azaltılması ise dış borçlanma ya da bütçe açığının parasal finansmanı ile yapılabilecektir. Beş Yıllık Plan'da enflasyonun beş yıl sonunda yüzde 6'ya düşürüldüğü göz önüne alınırsa, bütçe açığının finansmanında dış kaynak kullanımına ağırlık verileceği ortaya çıkmaktadır.

Konsolide bütçe açığında 1995 yılında sağlanacak iyileşme, büyük ölçüde özelleştirme performansına bağlı olacaktır. Yılın ilk yarısı için hedeflenen özelleştirmenin yapılamamış olması, yıl sonu için hedeflenen bütçe açığının aşılmasına yol açacaktır. Yılın ikinci yarısı için bütçeye aktarılması düşünülen özelleştirme gelirlerinin gerçekleştirilememesi durumunda, konsolide bütçenin hedeflenen 219 trilyon TL'lik tutarı oldukça aşması muhtemeldir. Konsolide Bütçe açığı 1995 yılı eylül ayı sonu itibariyle 266

trilyon TL olarak hedeflenmekte ve özelleştirme gelirleriyle bu açığın yıl sonunda 219 trilyon TL'ye çekilmesi planlanmaktadır.

İthalattaki hızlı artış dikkati çekiyor.

Reel kurun hızla değer kazanması ve dış talebin üretim artışını uyarması 1995'in Şubat ayından itibaren ithalatın hızla artmasına yol açmıştır. Dış talebin hala canlı olması, ithalat artışının aynı şiddetle dış ticaret açığını arttırmasını engellemiştir.

1995 Ocak-Mayıs döneminde ithalat artış hızı yüzde 37.1 olurken ihracat artış hızı yüzde 29.3 olmuş, dış ticaret açığı ise yüzde 54.6 artmıştır.

Ana mal grupları itibariyle bakıldığında, ithalatın tüm kalemlerde artmakla birlikte, en hızlı artan kalemin hammadde ithalatı olduğu görülmüştür. İthalat artışı özellikle hammadde ithalatından kaynaklanmaktadır. 1995 yılının ilk beş ayındaki hammadde ithalatı, büyüme hızının yüzde 8.1 olduğu 1993 yılındaki aynı dönemin yüzde 17 üzerinde gerçekleşmiştir. Yatırım ve tüketim malı ithalatında ise görece daha yavaş bir artış sözkonusudur.

1995 yılının ilk beş ayındaki bu artışın başlıca iki nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi, ihracata dayalı olarak ekonomide yeniden bir genişleme dönemine girilmesidir. İkinci olarak, 1994 yılı başlarında TL'nin reel olarak hızla değer kaybetmesi ithalatın görece pahalılaşmasına, bu da ithalatın kısılması sonucu ithal hammadde stoklarının eritilmesine yol açmıştır. Ekonominin yeniden bir büyüme evresine girmekte olması ve döviz kurlarının reel olarak kriz öncesi düzeyinin de altına inmesi ithal hammadde stoklarının yeniden biriktirilmesine yol açmaktadır.

1994 yılı Haziran ayından itibaren TL'nin hızla değer kazanmakta olması ve 1995 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ekonominin yeniden genişleme sürecine gireceği beklentilerinin kuvvetlenmesi, devalüasyon oranının enflasyon oranına paralel seyretmesi durumunda bile ithalat talebinin önümüzdeki birkaç ay yüksek olacağını düşündürmektedir. İthalattaki hızlı artışın, yılın ikinci yarısından başlayarak görece yavaşlaması beklenmektedir.

İthalat artış hızının 1995 yılının ikinci yarısında yüzde 30'lar dolayında gerçekleşmesi durumunda, 1993 yılındaki düzeyin de aşılarak ithalat hacminin 31 milyar dolara ulaşması muhtemeldir. Reel kurun sabit kalacağı ve yurtiçi talebin canlanacağı varsayımı altında ihracatın 21 milyar dolar civarında gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu durum dış ticaret

açığının yeniden 10 milyar doları aşarak tehlikeli boyutlara ulaşması ile sonuçlanabilecektir.

1995 yılının ilk beş ayında bir yıl önceki aynı döneme göre yüzde 29.3 olan ihracat artış oranının yılın geri kalan kısmında azalması beklenmektedir. 1994 yılındaki ihracat artışının yılın ikinci yarısından itibaren hızlandığı ve aynı dönemde TL'nin reel olarak değer kazandığı göz önüne alınırsa, ihracat performansının aynı düzeyde sürdürülemeyeceği açıktır. Özellikle Nisan ayında gerek ihracatın gerekse ithalatın hızla artmasından sonra, Mayıs ayında ihracat artış hızı yüzde 23'e gerilerken, ithalat artış hızı yüzde 78.4 olmuş, dış ticaret açığı ise beş katına çıkmıştır. Yılın ilk beş ayında ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 65.4 ile geçen yılın aynı dönemindeki düzeyinin (yüzde 69.3) altında kalmıştır. 1995 yılının ilk beş ayında dış ticaret açığı 4.3 milyar dolar olmuştur.

Dış ticaret dengesinin açık vermesi cari işlemler dengesini de etkileyecektir.

Dış ticaret dengesindeki bozulma cari işlemler dengesinin de bozulmasına yol açmaktadır. 1994 Nisan ayından itibaren düzelmeye başlayan cari işlemler dengesi, 1995 Şubat ayında yeniden bozulma eğilimine girmiştir. Cari işlemler dengesi 1995 yılının Ocak ayında 604 milyon dolar fazla verdikten sonra Şubat-Nisan döneminde açık vermiş, böylece 1995 yılının ilk dört ayında cari işlemler dengesi 203 milyon dolar fazla vermiştir. 1994'ün aynı döneminde ise cari işlemler açığı 795 milyon dolardır. Ocak-Nisan döneminde dış ticaret dengesi, 1994 ile karşılaştırıldığında 2,189 milyon dolardan 2,747 milyon dolara çıkarken, cari işlemler dengesinin açıktan fazlaya dönmesinde başta ihracatla ilgili navlun ve sigorta gelirleri olmak üzere görünmeyen gelirlerde sağlanan artış etkili olmuştur. Bu dönem içinde, diğer mal ve hizmet gelirleri yüzde 44 oranında artarken diğer mal ve hizmet giderlerindeki artış yüzde 22.4'te kalmıştır. Cari işlemler dengesinin yılın ilk dört ayında pozitif kalmasında, Ocak ayında, özellikle körfez fonundan aktarılan karşılıksız resmi transferler yoluyla sağlanan 538 milyon dolarlık giriş de etkili olmuştur. Karşılıksız resmi transferlerde ilk dört ayda 659 milyon dolar giriş olmuştur.

1994 yılının ilk aylarında başlayan kriz, kısa vadeli sermaye hareketlerinde yoğun bir çıkışa yol açmıştı. Ancak, 1994 yılının ortasından itibaren izlenen faiz politikası ve TL'sinin özellikle dolar karşısında önemli oranda değerlenmesi kısa vadeli sermaye girişlerini uyarmış ve 1994 sonlarından itibaren sermaye girişi başlamıştır. 1994 yılının ilk dört ayında net 1.5 milyar dolar kısa vadeli sermaye çıkışı gerçekleşmişken, 1995 yılının aynı döneminde net 3 milyar dolar kısa vadeli sermaye girişi olmuştur. Net hata ve noksan

kalemünde de paralel bir gelişme yaşanmıştır. 1994 yılının ilk dört ayında 2.5 milyar dolar kaydedilemeyen sermaye çıkışı gerçekleşmişken, 1995 yılının aynı döneminde 1.2 milyar dolar kaydedilemeyen sermaye girişi görülmüştür. Böylece, kısa vadeli sermaye ve net hata ve noksan kalemlerinde net 4,183 milyon dolarlık giriş sağlanmıştır. Ancak, dış finansman olanaklarının henüz yeterince açılmamış olduğu bu dönemde portföy yatırımlarındaki azalma devam etmiştir. 1995 yılının ilk dört aylık döneminde, 1994 yılının aynı dönemine göre önemli bir azalma gösteren portföy yatırımları, 1994 yılındaki 1.6 milyar dolarlık düzeyinden -201 milyon dolara inmiştir.

Yine 1994'ün Ocak-Nisan dönemiyle karşılaştırıldığında, 1995'in aynı döneminde doğrudan yatırımların 93 milyon dolardan 123 milyon dolara çıktığı, buna karşılık, uzun vadeli net sermaye girişinin 157 milyon dolardan 128 milyon dolara indiği görülmektedir. Böylece, kısa vadeli sermaye kalemünde gözlenen net 3 milyar dolarlık girişin etkisiyle sermaye hesabında sağlanan üç milyar dolarlık fazla, 0.2 milyar dolarlık cari işlemler fazlası ve net hata ve noksan kaleminden kaynaklanan 1.2 milyar dolarlık kaydedilemeyen sermaye girişi sonucunda rezervlerde 4.4 milyar dolarlık artış gerçekleşmiştir.

Cari işlemler dengesinin yeniden açılmaya başlaması bütçe açılmadığı takdirde kamunun özel sektör tasarruf fazlası üzerindeki baskısını azaltacaktır.

1994'ün son çeyreğinden itibaren sabit fiyatlarla konsolide bütçe açığındaki bozulmanın durması, kamunun özel sektör tasarruflarına olan ihtiyacını sınırlamaktadır. Cari işlemler dengesinin yeniden bozulmaya başlamasıyla birlikte bütçe açığının finansman yükü özel sektör fonlarından dış fonlara kaymaya başlayacaktır.

Merkez Bankası döviz açık pozisyonu hızla kapanıyor. 1995 yılının ikinci çeyreğinde merkez bankası parası açık piyasa işlemlerinden ve rezerv paradaki artıştan dolayı hızla arttı.

1994 yılının ortalarından itibaren, alınan tedbirler ve IMF stand-by anlaşmasının ardından net iç varlık artışının sınırlandırılması, buna karşılık net dış varlıkların arttırılmasına dayalı para politikası sonucunda Merkez Bankası döviz rezervlerinde hızlı bir artış yaşanmıştır. 1994 yılı Mart ayında 3 milyar dolara kadar inen Merkez Bankası döviz rezervleri, yüksek reel faizler ve TL'nin reel olarak değer kazanmasının etkisiyle TL talebinin artması sonucunda yeniden artarak yılın sonunda 7.1 milyar dolara, 1995 yılı Haziran ayı sonunda ise 13.4 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artışın, Mayıs ve Haziran

aylarındaki yoğun dış borç ödemelerinin gerçekleştiği bir dönemde de sürmesi, Merkez Bankası döviz açık pozisyonunun hızla küçülmesine neden olmuştur. 1994 yılı sonunda 3.4 milyar dolar olan döviz açık pozisyonu 1995 yılı Haziran ayı sonunda 604 milyon dolara inmiştir. Bu gelişme, Merkez Bankası değerleme hesabını yavaşlatmakta, dolayısıyla Merkez Bankası'nın parasal kontrolünü arttırmaktadır. Bununla birlikte, Hazine'nin geçmiş yıllara ait değerleme hesabından kaynaklanan borçlarının büyük bir bölümünü Merkez Bankası'na Devlet İç Borçlanma Senetleri vermek suretiyle kapatmakta olduğu gözlenmektedir. Bu gelişme Merkez Bankası'nın etkin açık piyasa işlemleri yapmasına olanak tanımaktadır.

Merkez Bankası Analitik Bilançosu'ndaki gelişmeler göz önüne alındığında, parasal genişlemenin önemli bir oranda Merkez Bankası döviz varlıklarındaki artışı finanse ettiği belirlenmektedir. 1995 yılının ilk yarısında Merkez Bankası döviz varlıklarının artış oranı yüzde 90.3 olurken, döviz yükümlülüklerinin artış oranı yüzde 45.7'de kalmıştır. Dolayısıyla 1994 yılı sonunda toplam pasifler içinde yüzde 72.1 paya sahip olan döviz yükümlülüklerinin payı Haziran ayı sonunda yüzde 63.6'ya gerilemiştir. Buna paralel olarak merkez bankası parasının toplam pasifler içindeki payı yüzde 27.9'dan yüzde 36.4'e yükselmiştir.

Ocak-Mart döneminde Hazine'nin finansman ihtiyacını ağırlıklı olarak iç borçlanma ile karşılayabilmiş olması Merkez Bankası kaynaklarına ihtiyacını azaltarak iç varlıkların artışının sınırlı kalmasına yol açmıştı. Nisan-Mayıs aylarındaki yoğun iç ve dış borç geri ödemeleri ise Hazine'ye kısa vadeli avansı yükselterek iç varlıkların artmasına yol açmıştır. Ancak, Hazine'ye kısa vadeli avansın, Haziran ayında yeniden 106 trilyona düşmesiyle iç varlıklar da yeniden azalmıştır. İç varlık kaleminin yılın ilk yarısında reel olarak sabit kalması, Merkez Bankası'nın reel para artışı yaratmadığını göstermektedir. İç varlıkların, toplam aktifler içindeki payı 1994 yılı sonu değeri olan yüzde 46.8'den, Haziran ayı sonunda yüzde 37.9'a düşmüştür. Dış varlıklarının toplam aktifler içindeki payı ise, aynı dönemde, yüzde yüzde 53.2'den yüzde 62.1'e çıkmıştır.

Şubat ayından itibaren Hazine'nin iç borçlanma vadesini uzatması ve kısa dönemli (üç ay) kağıt satmaması, piyasada henüz uzun vadeli yatırım yapma yönünde gerekli şartların oluşmamış olması nedeniyle likiditeyi arttıran bir etken olmuştur. Merkez Bankası döviz pozisyonunun güçlü olması ve TL'deki değerlenmenin süreceği beklentisi piyasadaki likiditeyi dövize yöneltmemiş ve bu süreç Merkez Bankası'nın fazla likiditeyi açık piyasa işlemleriyle çekmesiyle sonuçlanmıştır. Ocak ayı sonunda -2.1 trilyon TL olan açık piyasa işlemlerinden doğan borçlar kalemi, Şubat ayı sonunda, 10.9, Mart sonunda

21, Nisan sonunda 54.6, Mayıs sonunda ise 110.2 trilyon TL'ye yükseldikten sonra Haziran ayı sonunda 107 trilyon TL'ye gerilemiştir.

Net dış varlıklardaki artış sonucunda, yılın tümü için yüzde 41 artması öngörülen rezerv para artışı Nisan-Haziran döneminde daha da hızlanarak yılın ilk yarısında yüzde 54.2'ye ulaşmıştır.

İkinci çeyrekte parasal büyüklüklerde genişleme.

Parasal büyüklüklerin yıllık yüzde artış oranları birinci çeyrekte itibaren giderek yavaşlamaktadır. Ancak bir önceki döneme göre, ikinci çeyrekte parasal büyüklüklerin reel olarak önemli oranda arttığı gözlenmiştir.

M1 para arzı yılın ilk çeyreğinde yüzde 2 oranında daralmış, yılın ikinci çeyreğinde ise özellikle dolaşımdaki para kalemindeki artışa bağlı olarak yüzde 34.5 oranında artmıştır. Böylece M1 para arzı yılın ilk yarısında reel olarak sabit kalmıştır. M2 para arzı ise vadeli tasarruf mevduatlarında yılın ilk yarısında yüzde 72.3'e varan artışlar sonucunda yüzde 49.8 oranında bir artış kaydetmiştir. M2'deki reel artış oranı, yılın ilk yarısında, yüzde 13.8 olmuştur. M2Y para arzındaki artış oranı ise, DTH'lardaki görece yavaşlamadan dolayı yüzde 35.8'de kalmıştır.

ABD Doları bazında borsa bileşik endeksi 1995 yıl başından itibaren yükselme eğiliminde.

Borsa yılın ikinci çeyreğinde 39,821'den başladığı çıkışını 21 Nisan tarihinde ulaştığı 54,653 kapanışına kadar sürdürmüştür. Bu dönem içinde ardı ardına rekorlar kıran bileşik endeks 24 Nisan tarihinde gün içinde 55,500 düzeyine kadar yükseldikten sonra inişli çıkışlı bir grafik izleyerek Nisan-Haziran dönemini yüzde 21.1 artışla 48,233 puanda kapamıştır. Bu dönem içindeki iniş çıkışlar ise daha çok kısa vadeli politik gelişmelere, ekonomik verilerin niteliğine ve piyasada oluşan beklentilere göre şekillenmiştir. Borsanın işlem hacmi ise yılın ilk çeyreğinde 361 trilyon TL düzeyinde iken Nisan-Haziran döneminde yüzde 112 artışla 766 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Şirket bazında bakıldığında, işlem gören 180 şirketten 170 tanesinin fiyatının yükseldiği, sadece dokuz adedinin değer kaybettiği görülmektedir. Borsada yoğunlaşan işlem hacmi ve sürekli yeni rekorlar kırılması şirketlerin de halka açılma işlemlerini hızlandırarak yılın ikinci üç ayında toplam

14 şirketin halka açılmasını ve 7.4 trilyon TL'lik halka arz işlemi gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Bayram öncesi yaşanan nakit talebi sonucu hareketlenerek önemli bir düşüş kaydeden borsa, bayram sonrasında yeni binaya taşınmış olmanın getirmesi beklenen olumlu etkiyi yaşamadan düşüşünü sürdürmüş ve 22 Mayıs'ta 43,000 puan sınırına kadar gerilemiştir. Bu arada açıklanmaya başlayan ve 1994'e oranla oldukça parlak sonuçları içeren üç aylık bilançoların, faizlerde yaşanan gerilemenin ve dövizdeki hareketsizliğin de etkisiyle borsada başlayan yeni bir kısa vadeli çıkış trendi, endeksin yeniden rekorunu zorlayacak düzeye gelmesine yol açmıştır. Bu hareketlilikte diğer bir önemli etken ise Haziran ayı başında yapılan ara seçimlerin siyasi istikrarın bozulmayacağını ortaya koyması olmuştur. Ayrıca, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında açıklanan enflasyon rakamları ile yıllık enflasyon oranının yüzde 80'nin altına inmesi de borsadaki çıkışı olumlu etkilemiştir.

Reel faiz-reel kur paritesi TL aktifleri lehinde çok yüksek.

Temmuz ayında Merkez Bankası'nın enflasyonla paralel kur politikası izleyeceğine dair işaretler vermesine ve Hazine faizlerinin Haziran ayından itibaren yeniden düşme eğiliminde olmasına rağmen reel faiz-reel kur paritesinin hala yüksek olduğu görülmektedir.

1995 Şubat ayından itibaren Hazine yeniden üç aydan uzun vadeli borçlanmayı başlatabilmişti. Şubat ayında yapılan 6 ve 7 aylık ihalelerin ardından Mart ayında 9 aylık ve bir yıllık vadelerde borçlanan Hazine eş zamanlı olarak ortalama kapitalize faiz oranlarını da düşürebilmişti. Nisan ayı sonlarında Hazine'nin uzun vadelerde borçlanmakta yeniden zorlanmaya başlamasıyla birlikte faiz oranlarında da Haziran'ın ilk haftasına kadar artma eğilimi görülmüştü. Ancak, Mayıs ve Haziran aylarında enflasyon oranının da düşmeye başlaması reel faizin yine de yüksek seyretmesine yol açmıştır.

Reel faiz-reel kur paritesinin yüksek olması başlıca üç soruna yol açmaktadır. Reel kurun sürekli değerlenmeye devam etmesi önümüzdeki dönemde dış ticaret dengesini olumsuz etkileyebilecektir. İthalatın Şubat ayından itibaren hızla artmakta olduğu ve ekonominin de yılın ikinci çeyreğinden itibaren yüzde 5 civarında bir büyüme hızını tutturacağı göz önüne alınırsa, dış ticaret dengesinin fiyat avantajının düşmesi ve yüksek

iç talep nedeniyle bozulacağı açıktır. Bu olasılık karşısında iç talebin kontrolüne devam edilmesi ve net iç varlıkların artışına izin verilmemesi gerekmektedir.

1995 başından bu yana ve özellikle yılın ikinci çeyreğinde faiz-enflasyon-devalüasyon oranlarında gözlenen eğilimlerin sürmesi durumunda (gerek banka gerek Hazine faizlerinin düşme eğilimi, Hazine faizleri ile banka faizleri arasındaki farkın giderek kapanması, reel kurun değerlenme sürecinin yavaşlayabileceği işaretleri, banka kredilerindeki artma eğilimi), 1995'in ikinci yarısında makro ekonomik dengelerin aşırı düzeyde bozulmaması beklenmektedir.

ÖNEMLİ EKONOMİK VE MALİ GÖSTERGELER (1994-1995)

	1995											
	Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ (DİE, 1992=100)												
Yıllık % artış	-8.5	-16.3	-0.4	-7.2	-6.3	-2.7	-11.5	-7.7	-1.9	-1.3	13.8	13.6
Aylık % artış	3.0	1.8	7.8	9.2	3.9	0.4	-3.6	-6.8	-9.2	5.8	8.8	-6.1
Aylık % artış (Mevsimsellikten Arınmış)	9.9	-5.5	10.9	-2.8	-0.2	2.9	-0.6	-1.3	-1.1	-0.7	13.2	-9.0
KAPASİTE KULLANIM ORANI (DİE, %)	70.0	71.0	72.9	78.7	76.1	74.9	76.8	71.7	72.4	74.7	79.0	79.4
TOPTAN EŞYA FİYATLARI (DİE, 1987=100)												
Yıllık % artış	137.6	128.8	126.5	129.6	136.9	137.0	149.6	156.8	149.8	144.3	91.2	78.4
Aylık % artış	1.9	0.9	2.7	5.4	6.9	6.4	8.3	8.4	7.0	6.1	3.9	1.7
Aylık % artış (Mevsimsellikten Arınmış)	4.3	4.0	3.3	5.4	7.3	6.6	9.4	7.2	4.5	3.5	2.7	2.2
DÖVİZ KURU (\$)												
TL/US\$ (Aylık ortalama)	31,682	30,970	31,796	33,920	34,962	36,291	37,506	40,249	41,018	41,693	42,227	43,024
Yıllık % artış	202.6	177.3	173.4	185.9	179.9	171.7	167.1	165.3	131.5	102.4	31.3	26.9
Aylık % artış	-6.5	-2.2	2.7	6.7	3.1	3.8	3.4	7.3	1.9	1.7	1.3	1.9
FAİZLER (Yıllık Basit Oran)												
Mevduat (Dönem sonu)												
1 ay	100.0	57.0	47.8	47.8	47.0	56.5	58.0	65.8	65.8	61.3	60.0	60.0
3 ay	115.0	72.0	62.0	62.0	60.5	72.0	74.0	81.3	81.3	75.8	72.0	70.8
6 ay	120.0	94.0	68.0	68.0	63.3	76.0	78.0	85.8	85.8	82	77.0	75.8
12 ay	128.0	106.0	111.5	113.0	115.0	117.8	107.4	130.9	111.2	106.1	90.0	90.0
Hazine (Aylık ortalama)												
1 ay	161.3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3 ay	162.4	101.3	94.4	88.3	79.2	89.7	99.7	111.8	-	-	77.4	80.9
6 ay	141.6	128.5	113.1	105.0	96.8	-	106.4	128.0	112.0	-	80.6	89.6
9 ay	-	-	-	-	-	-	-	-	-	105.3	86.1	100.7
12 ay	-	-	-	-	-	-	-	-	-	123.7	98.9	116.0

(-) : yayınlanmamış veri

(-) : Bu vadede ibale yapılmamıştır.

	1994				1995			
	<u>Mayıs</u>	<u>Haz.</u>	<u>Tem.</u>	<u>Ağus.</u>	<u>Eylül</u>	<u>Ekim</u>	<u>Kasım</u>	<u>Aralık</u>
KONSOLİDE BÜTÇE (Milyar TL)								
Aylık (Cari fiyatlarla)								
Gelirler	58,138	67,582	68,515	76,576	71,844	77,984	81,246	92,552
Harcamalar	51,803	59,577	82,700	79,482	81,683	84,476	60,810	184,308
Faiz Dışı Bütçe Deng.	20,597	26,333	8,866	28,736	22,717	21,911	27,024	-4,868
Bütçe Dengesi	6,335	8,005	-14,185	-2,906	-9,839	-6,492	20,436	-91,756
Bütçe Dengesi*	1,672	2,073	-3,642	-726	-2,333	-1,441	4,261	-17,660
Bütçe Dengesi**	0.187	0.253	-0.458	-0.091	-0.290	-0.186	0.563	-2.446
Finansman	-11,282	-1,069	9,475	9,522	14,629	19,476	7,440	33,392
Dış Borçlanma (Net)	-6,906	-10,697	-10,825	-10,233	-16,285	-9,912	-6,298	-11,968
İç Borçlanma (Net)	-4,416	-585	-1,667	-17,568	-8,565	-17,624	-2,901	-13,818
Kısa Vad. Borçlanma	5,725	24,566	16,646	49,621	30,181	51,191	17,205	43,228
TCMB (Net)	-6,927	-21,734	3,959	5,993	-5,735	9,029	8,952	7,297
Haz. Bonusu (Net)	12,652	46,300	12,687	43,628	35,916	42,162	8,253	35,931
Diğer	-5,685	-14,353	5,321	-12,298	9,298	-4,179	-566	15,950
12 aylık kümülatif (Cari fiyatlarla)								
Gelirler	463,480	502,087	542,459	587,861	628,661	671,206	708,340	753,440
Harcamalar	594,990	627,468	675,738	720,173	764,769	807,268	792,707	899,375
Faiz Dışı Bütçe Deng.	15,749	37,410	48,793	76,856	98,381	118,763	144,953	152,349
Bütçe Dengesi	-131,510	-125,381	-133,279	-132,312	-136,108	-136,062	-84,367	-145,935
Bütçe Dengesi*	-61,348	-60,430	-60,378	-58,912	-57,955	-55,959	-36,250	-39,412
Bütçe Dengesi**	-8,867	-8,794	-8,689	-8,447	-8,228	-7,890	-4,987	-5,284
Finansman	133,565	129,218	133,686	135,911	131,893	136,514	138,443	145,681
Dış Borçlanma (Net)	22,793	10,875	-1,170	-13,300	-28,832	-35,839	-42,786	-68,515
İç Borçlanma (Net)	20,343	18,897	18,020	-3,401	-21,088	-49,547	-53,737	-70,338
Kısa Vad. Borçlanma	98,001	121,395	130,697	176,710	194,079	240,943	253,864	296,073
TCMB (Net)	82,412	65,207	74,167	67,696	55,222	56,148	55,707	51,857
Haz. Bonusu (Net)	15,589	56,188	56,530	109,014	138,857	184,795	198,157	244,216
Diğer	-7,572	-21,949	-13,861	-24,098	-12,266	-19,043	-18,898	-11,539

* 1987 fiyatlarıyla

** Milyar \$

1994	1995											
Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.**
PARA ARZI (Yıllık yüzde değişim)												
M1												
Dolaşımdaki para	69.3	83.5	88.6	92.6	86.4	91.7	80.6	115.5	119.4	120.6	107.3	105.5
Emisyon+ufak	89.1	95.6	102.0	98.8	95.5	95.2	98.7	125.7	127.0	105.7	105.4	106.6
Banka kasaları (-)	87.0	89.7	97.3	99.2	87.7	91.0	90.0	118.2	110.1	100.1	92.0	101.9
Vadesiz ticari mevduat	71.7	54.2	62.8	134.8	32.3	60.8	50.2	68.3	88.4	70.1	19.1	64.5
Vadesiz tasarruf mevduat	45.5	72.1	71.8	84.2	80.9	92.4	62.7	72.1	96.9	116.9	109.0	93.4
Vadesiz diğer mevduat	59.0	71.8	81.0	91.1	81.8	90.4	79.6	64.8	118.0	126.7	141.8	102.8
TCMB.ndaki mevduat	57.7	78.4	78.3	73.6	48.8	61.7	77.3	67.1	116.9	68.6	239.4	134.9
	251.2	-53.7	-14.2	57.2	135.9	370.3	-41.2	463.9	315.9	49.6	-23.5	123.1
												-85.8
M2												
Vadeli ticari mevduat	109.1	136.8	127.9	127.0	116.9	126.2	120.1	149.8	173.5	159.9	130.0	107.0
Vadeli tasarruf mevduat	135.6	221.3	146.3	168.3	149.7	190.7	208.0	190.2	243.8	410.2	239.7	133.5
Vadeli diğer mevduat	164.1	206.1	184.2	182.0	165.7	176.9	178.9	191.3	194.6	229.0	149.3	108.8
Mevduat sertifikası	66.3	84.4	86.3	75.1	75.9	79.4	88.1	79.3	106.7	125.5	102.3	95.9
	20.9	77.9	69.4	76.2	46.6	61.4	52.0	56.4	61.4	87.0	103.0	94.5
M2Y												
Döviz tevdiat hesabı (TL)	127.5	140.1	140.0	138.4	138.4	138.8	133.3	122.1	137.3	144.7	110.5	99.5
Döviz tevdiat hesabı (\$)	153.4	146.1	155.9	152.3	163.8	152.8	148.5	116.8	125.8	120.4	72.9	88.4
TL/USD Döviz alış kuru	-13.6	-9.0	-7.7	-9.8	-4.5	-5.6	-6.5	-7.6	-0.9	17.4	36.4	40.7
	193.2	170.5	177.1	179.6	176.3	167.9	165.7	134.6	127.9	87.8	26.8	35.9
												35.6
M3Y												
Döviz tevdiat hesabı (TL)	120.4	138.0	137.8	137.2	137.8	137.6	133.1	119.7	135.7	144.5	111.6	102.6
M3	99.0	132.3	125.4	125.7	117.4	125.1	120.5	122.8	145.3	170.8	159.8	112.4
	153.4	146.0	155.8	152.0	163.8	152.8	148.5	116.8	125.8	120.4	72.9	88.4
												90.8
Kredi hacmi												
TCMB dolaysız kredi	54.6	87.8	86.5	92.9	82.5	80.4	84.5	89.2	82.1	89.0	92.5	110.5
Mevduat b. kredi	91.3	119.0	115.5	147.6	107.8	107.7	78.5	49.7	15.9	14.7	37.4	48.1
Kalk. ve Yat. Bankası kredileri	41.5*	37.7*	37.6*	31.6*	34.0*	31.5*	45.3*	61.4*	72.8*	74.0*	78.9*	105.1*
	88.5	120.2	117.1	114.7	110.0	100.2	96.9	110.0	83.7	96.4	69.1	65.0
												86.4

(*) 1.7.1994 sonrasında veri türü değişikliği için uyarlanmıştır.

(**) 23 Haziran 1995

HARCAMALAR YÖNTEMİYLE GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA

(1987 fiyatlarıyla)	Yıllık % Artış			% Pay			Dönemler İtibariyle yıllık % artış				
	1992	1993	1994	1992	1993	1994	1994-1	1994-2	1994-3	1994-4	1995-1
Özel Nihai Tüketim Harcamaları											
Gıda- İçki	2.9	8.4	-7.5	71.3	70.5	68.9	5.9	-10.2	-7.5	-7.5	-4.7
Dayanıklı Tüketim Malları	-1.6	3.7	-0.4	24.4	23.1	24.3	5.0	-3.8	-2.4	-0.4	-1.1
Yarı Dayanıklı Tüketim Malları	11.6	21.2	-36.0	11.4	12.6	8.5	6.9	-44.9	-39.0	-36.0	-18.9
Enerji-Ulaştırma-Haberleşme Hizmetleri	-2.7	5.0	-12.4	12.2	11.7	10.8	6.6	-18.9	-23.3	-12.4	-11.0
Konut Sahipliği	10.7	10.3	2.3	11.2	11.3	12.2	7.5	3.9	3.9	2.3	1.3
Devletin Nihai Tüketim Harcamaları											
Maaş-Ücret	5.2	12.6	6.2	6.1	6.3	7.1	7.0	-2.2	9.2	6.2	2.7
Mal ve Hizmet Alımı	2.8	2.6	2.4	6.0	5.6	6.0	2.9	3.0	2.9	2.4	2.1
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu											
Kamu Sektörü	9.2	2.3	-7.6	10.5	9.8	9.6	0.8	-4.5	-0.4	-7.6	6.9
Makine Teçhizat	3.4	3.0	-0.2	4.8	4.5	4.7	2.0	2.0	-0.6	-0.2	2.7
Bina İnşaatı	14.7	1.8	-13.8	5.7	5.3	4.9	-3.1	-16.9	-0.1	-13.8	21.5
Bina Dışı İnşaat	2.0	31.9	-25.3	27.4	32.9	26.0	8.2	-20.1	-18.7	-25.3	-16.9
Özel Sektör	1.2	12.1	-31.6	10.5	10.7	7.7	-7.9	-47.1	-38.9	-31.6	-37.5
Makine Teçhizat	3.2	-2.4	-58.9	3.9	3.5	1.5	-41.0	-70.3	-72.3	-58.9	-15.3
Bina İnşaatı	1.0	6.6	-19.7	2.0	1.9	1.6	-8.6	-64.1	-34.2	-19.7	-28.1
Bina Dışı İnşaat	-0.4	26.9	-18.2	4.6	5.3	4.6	25.3	-11.3	-4.9	-18.2	-50.8
Stok Değişimleri	2.5	44.1	-22.2	16.9	22.2	18.3	11.4	-10.7	-10.8	-22.2	-13.5
Mal ve Hizmet İhracatı	-0.2	68.1	-37.5	9.6	14.6	9.7	14.9	-26.1	-32.3	-37.5	-25.9
Mal ve Hizmet İthalatı	6.1	13.0	7.3	7.4	7.6	8.6	7.1	7.9	8.0	7.3	2.5
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla											
İstatistik Hata	-	-	-	-6.7	-5.8	-6.7	-	-	-	-	-
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	9.4	13.2	15.4	20.0	20.6	25.2	6.1	10.1	26.7	15.4	19.7
	3.8	36.6	-22.4	-22.5	-28.0	-23.0	7.5	-34.0	-31.9	-22.4	-2.6
	4.6	9.7	-5.5	100.0	100.0	100.0	4.3	-9.6	-6.2	-5.5	-1.5
	-	-	-	-0.6	-1.7	-1.7	-	-	-	-	-
	5.5	8.4	-5.4	-	-	-	5.1	-10.6	-7.9	-5.4	-1.4

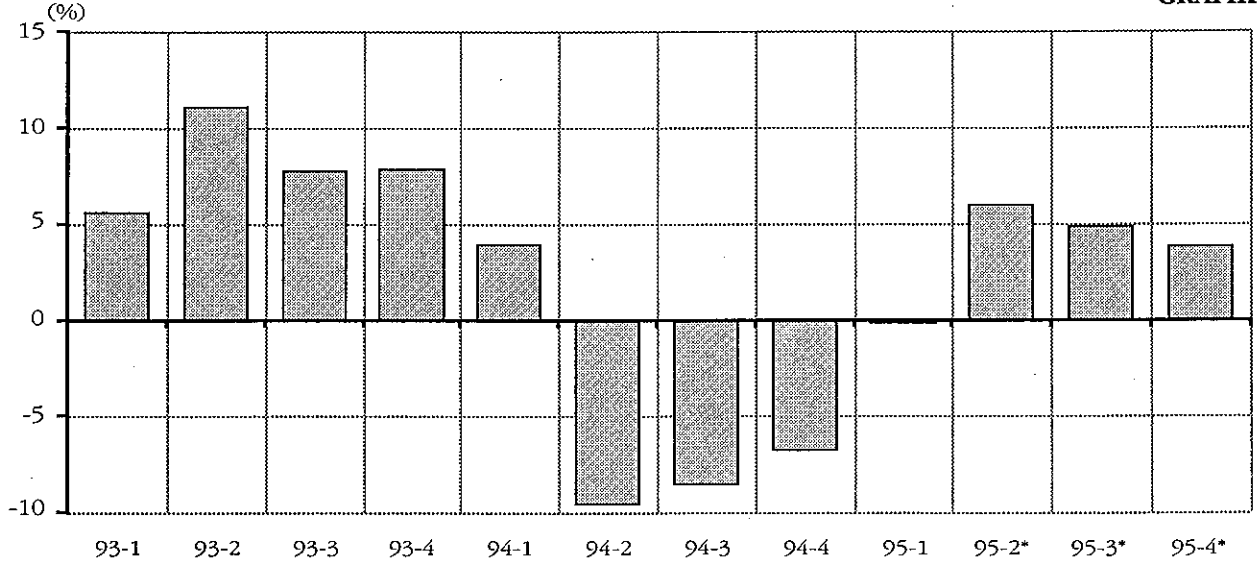
TÜSİAD TAHMİNLERİ

	93-1	93-2	93-3	93-4	93	94-1	94-2	94-3	94-4	94	95-1	95-2	95-3	95-4	95
	Gerçekleşme					Gerçekleşme					Tahmin				
(25 Nisan 1995)															
Büyüme hızı	5.6	11.1	7.8	7.9	8.1	4.0	-9.6	-8.6	-6.8	-6.0	-4.4	3.9	4.9	4.8	2.8
Enflasyon	52.9	57.3	62.8	59.6	58.4	67.8	133.9	128.3	141.3	120.7	149.9**	79.9	77.9	71.7	88.0
(25 Temmuz 1995)															
Büyüme hızı	5.6	11.1	7.8	7.9	8.1	4.0	-9.6	-8.6	-6.8	-6.0	-0.2**	6.0	4.9	3.9	3.8
Enflasyon	52.9	57.3	62.8	59.6	58.4	67.8	133.9	128.3	141.3	120.7	149.9**	82.0**	77.9	71.7	88.5

** Gerçekleşme

GSMH BÜYÜME HIZI

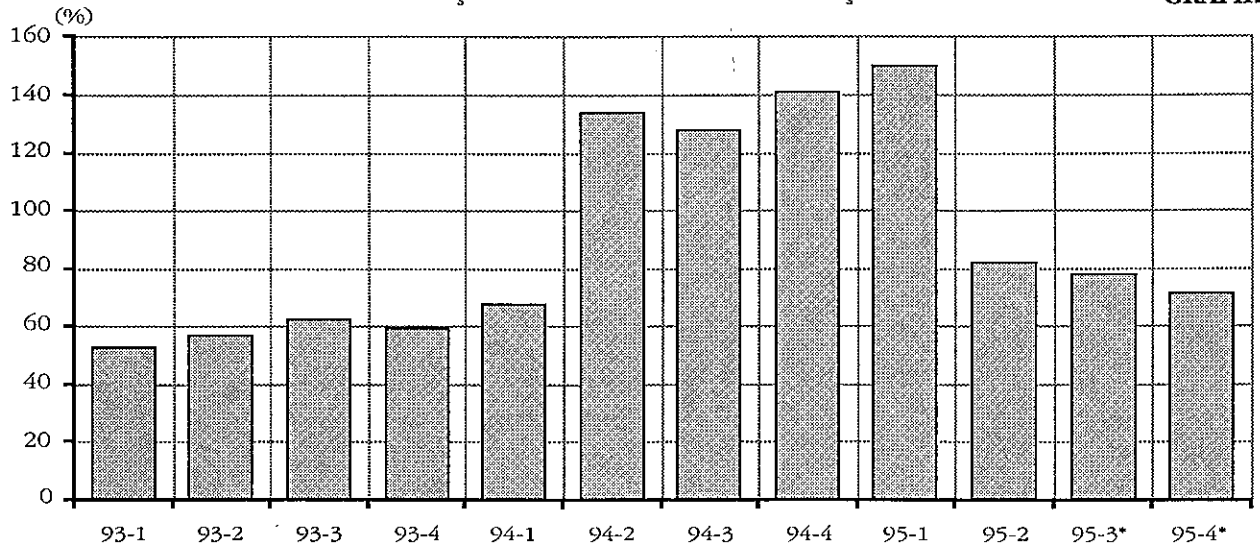
GRAFİK 1

* Tahmin

TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ ARTIŞ ORANI

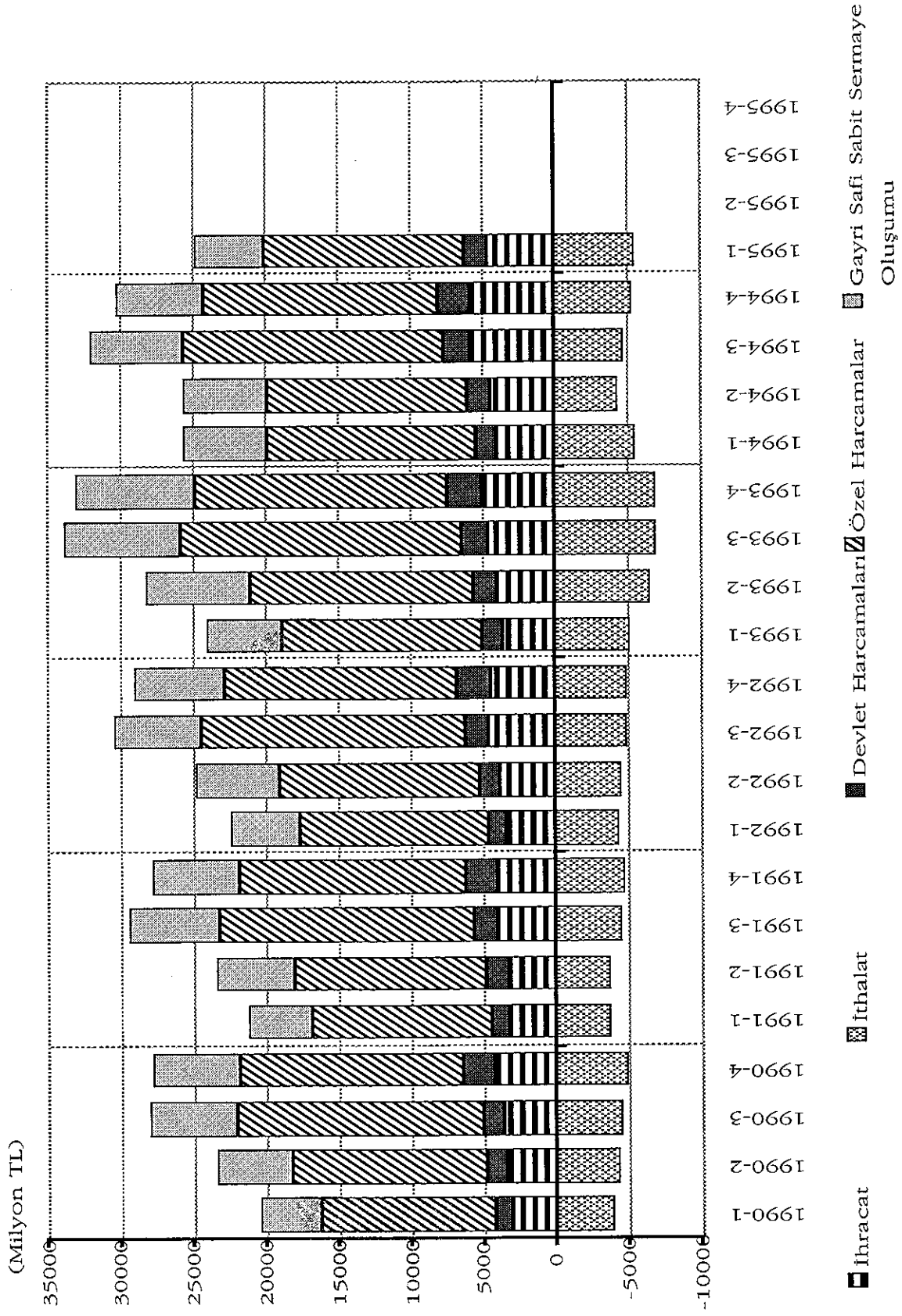
GRAFİK 2

* Tahmin

GRAFİK 3

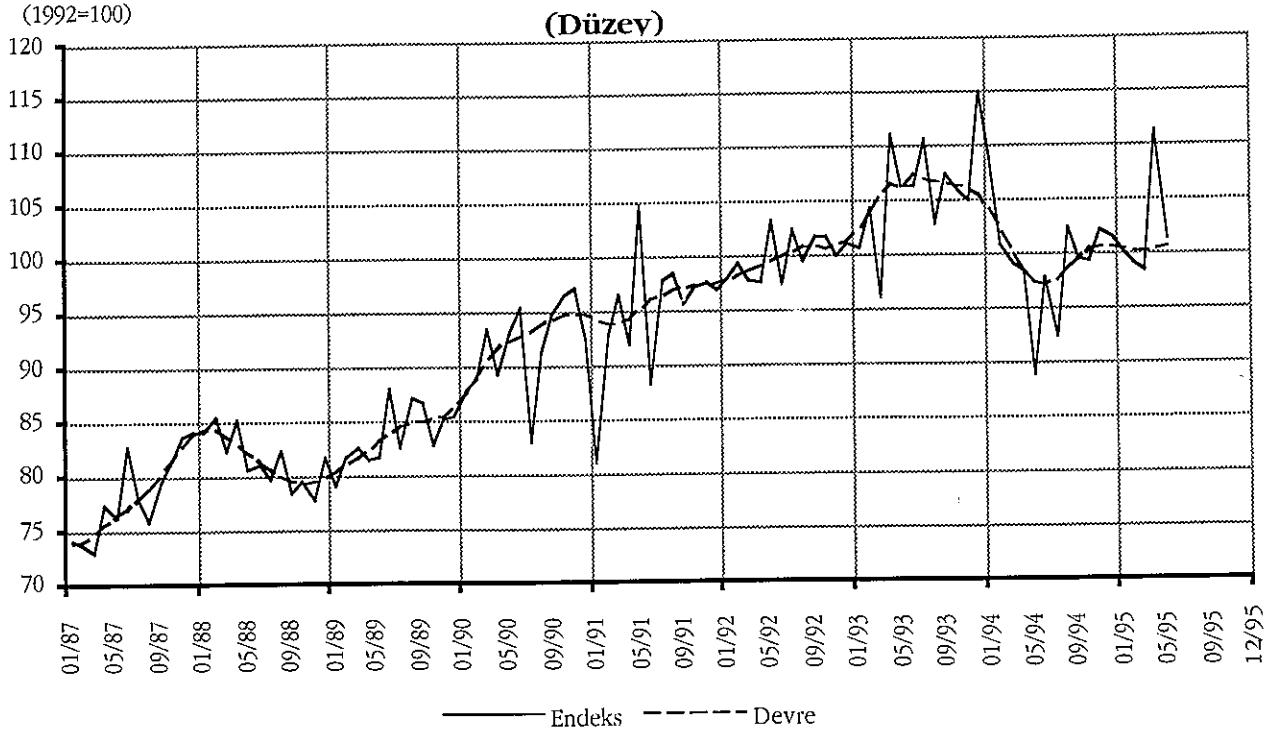
HARCAMALAR YÖNTEMİYLE GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA

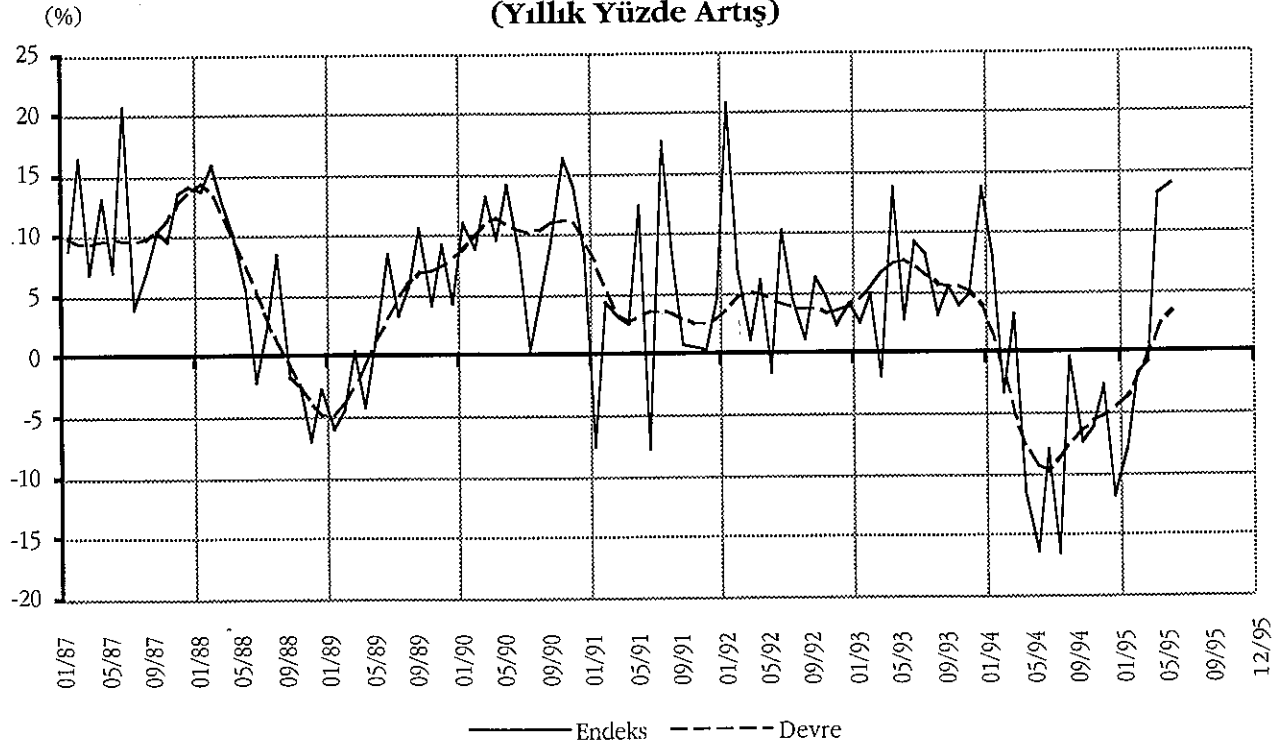
MEVSİMSELLİKTEN ARINDIRILMIŞ SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ

GRAFİK 4

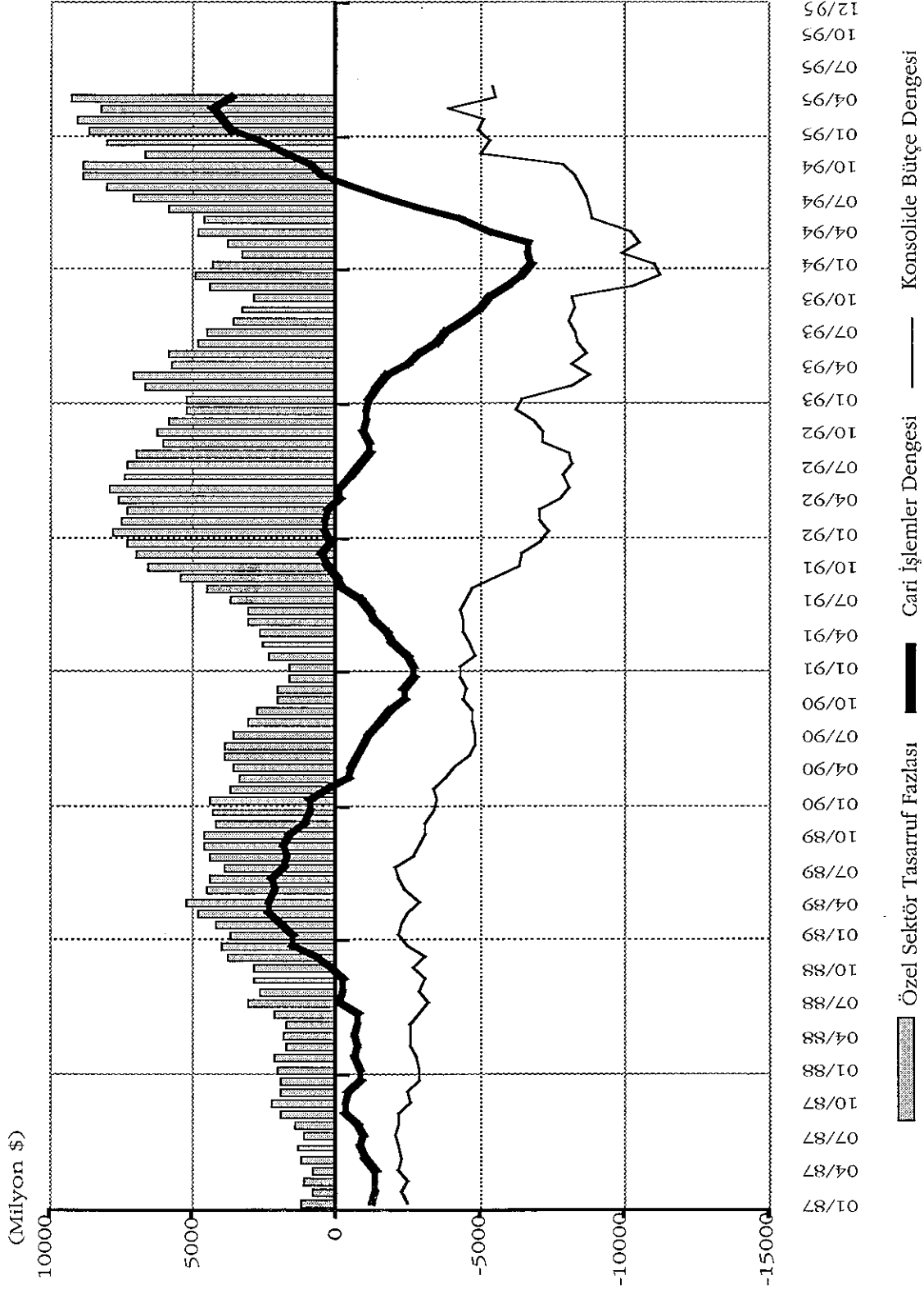
MEVSİMSELLİKTEN ARINDIRILMIŞ SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ

GRAFİK 5

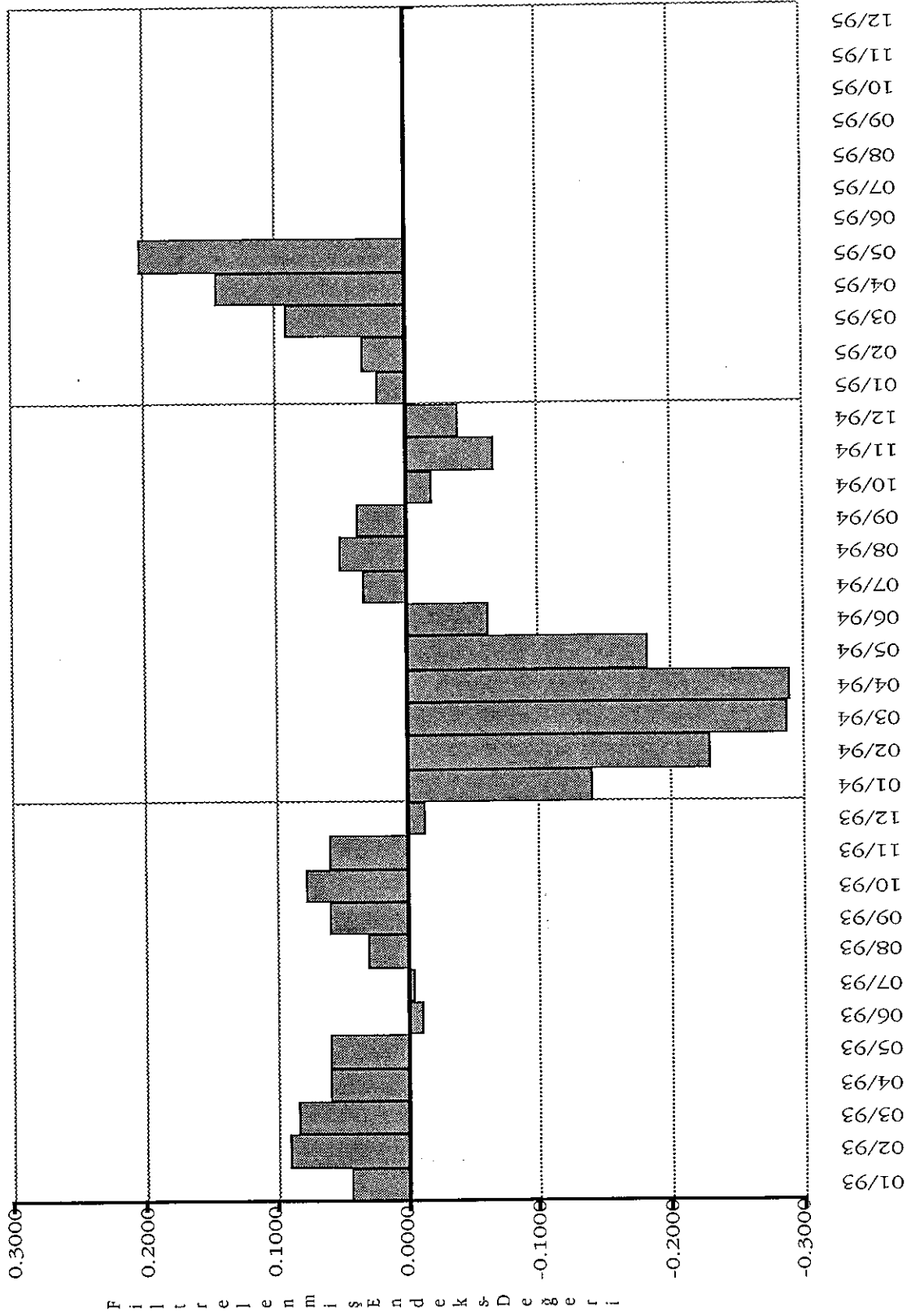
YATIRIM - TASARRUF DENGESİ (*)

GRAFİK 6

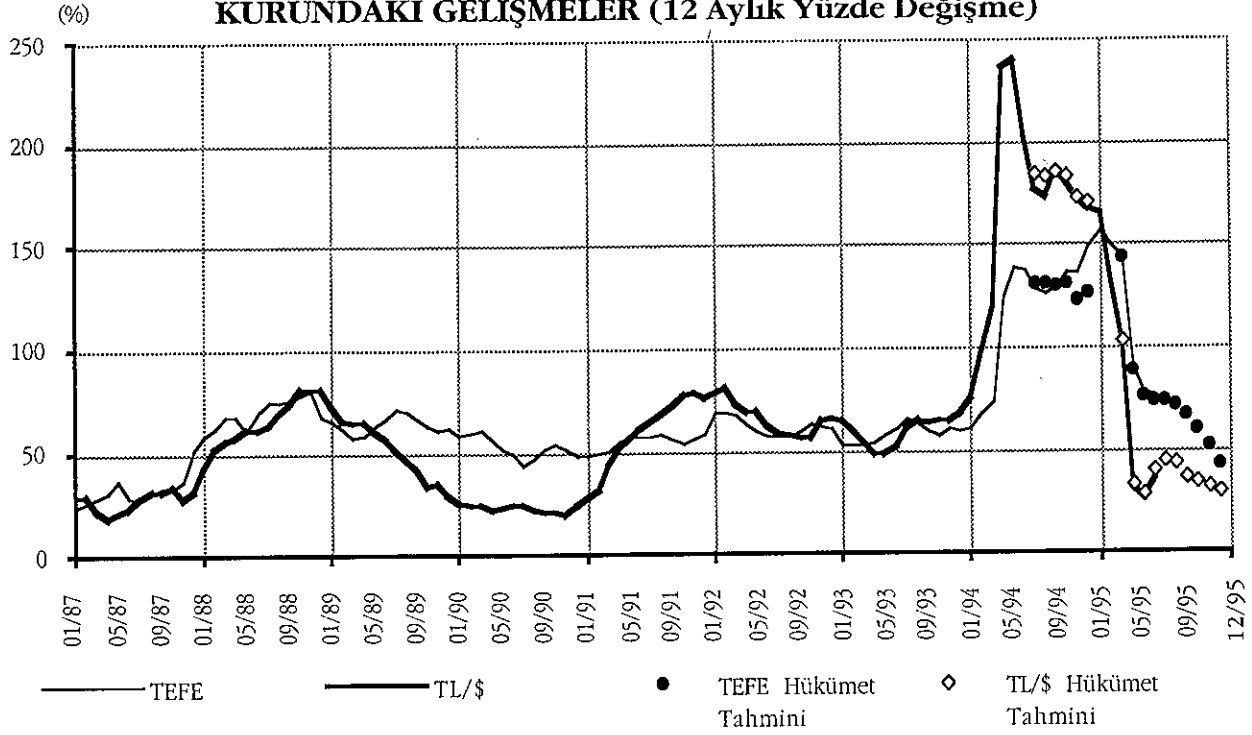
* Toplam kamu kemisi tasarruf açığı aylık olarak izlenemediği için, yalnız konsolide bütçe dengesi kullanılmıştır. Özel sektör net tasarruf göstergesi ise konsolide bütçe açığı ve cari işlemler dengesi toplamı olarak besaplanmıştır.

ÖNCÜ GÖSTERGELER ENDEKSİNDEKİ DEĞİŞİM

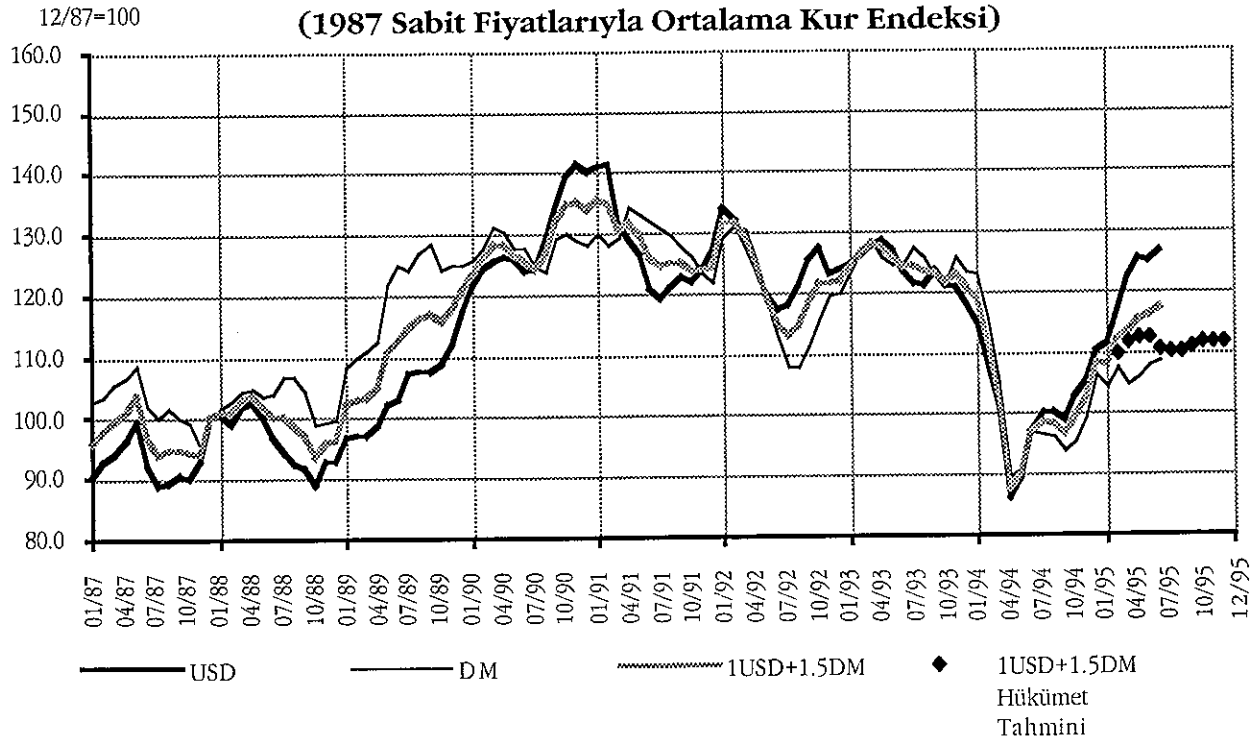
TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ VE AYLIK ORTALAMA DOLAR KURUNDAKİ GELİŞMELER (12 Aylık Yüzde Değişme)

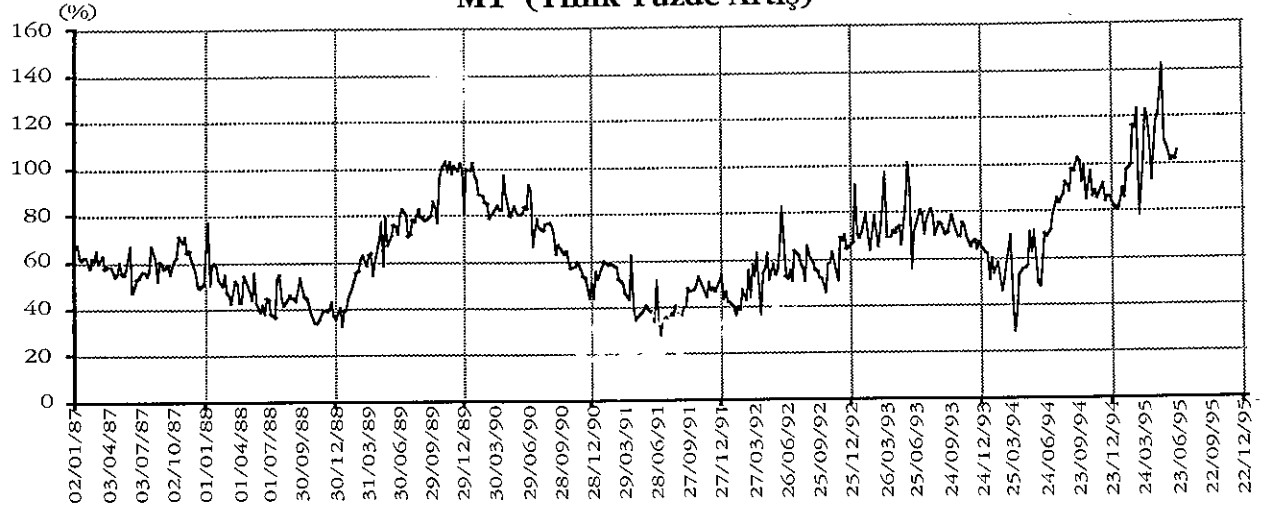
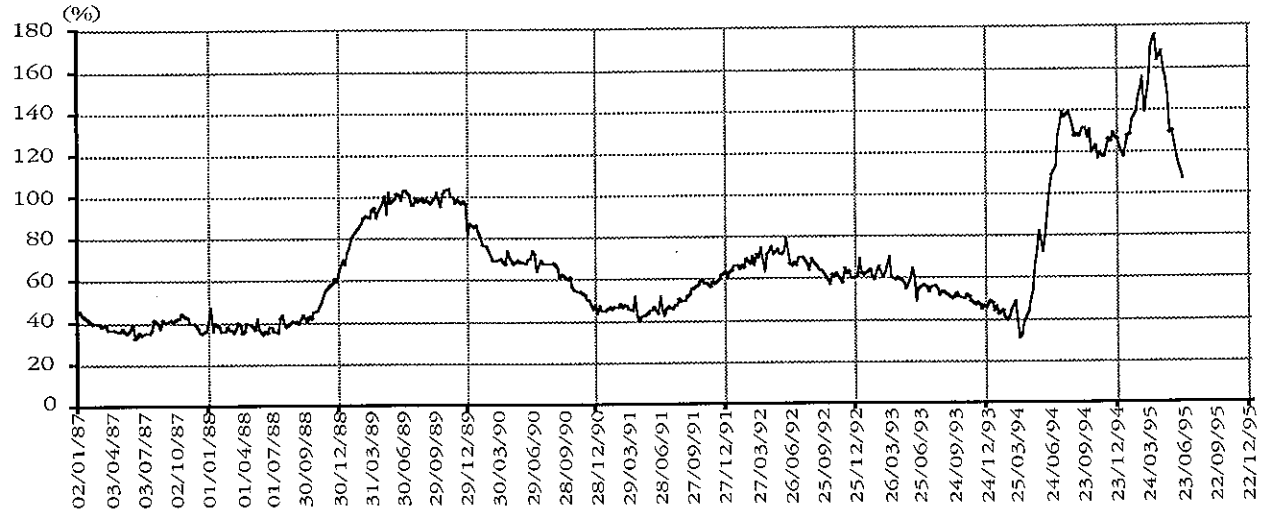
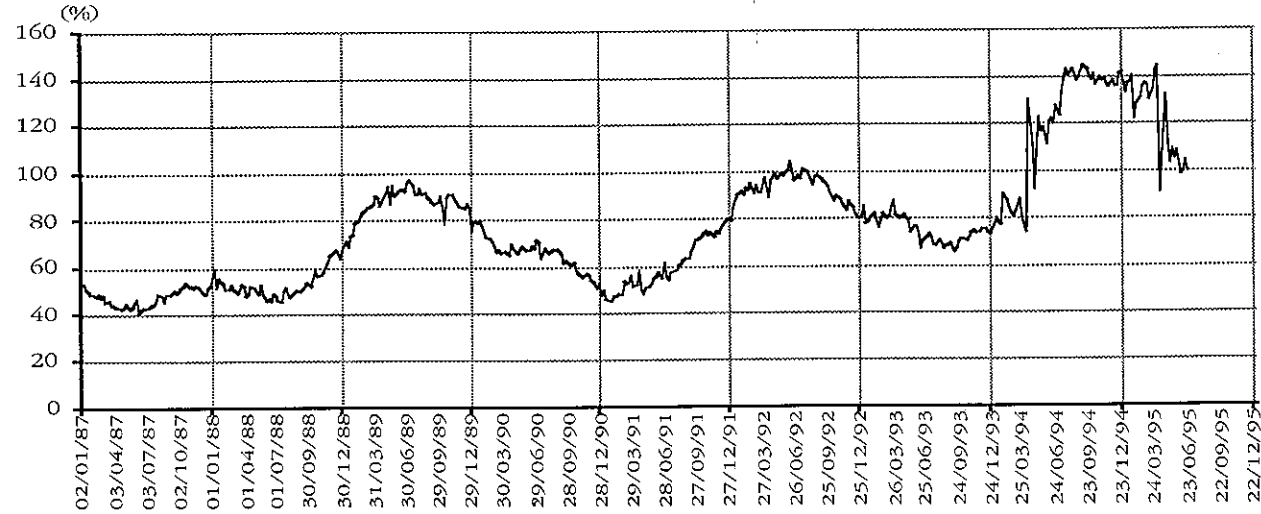
GRAFİK 8

**REEL DÖVİZ KURUNDAKİ GELİŞMELER
(1987 Sabit Fiyatlarıyla Ortalama Kur Endeksi)**

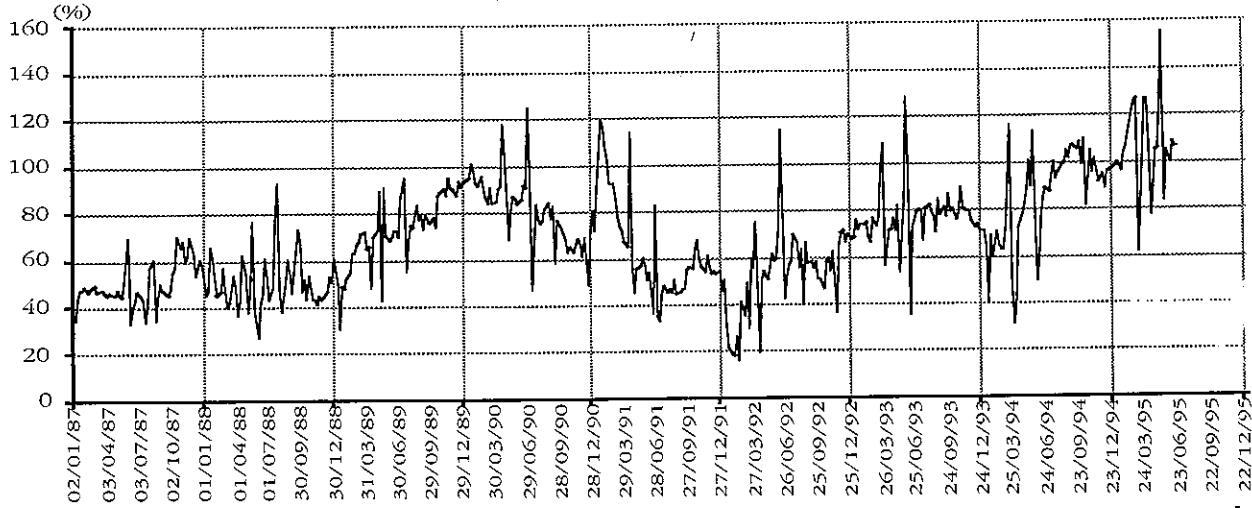
GRAFİK 9

M1 (Yıllık Yüzde Artış)**GRAFİK 10****M2 (Yıllık Yüzde Artış)****GRAFİK 11****M2Y (Yıllık Yüzde Artış)****GRAFİK 12**

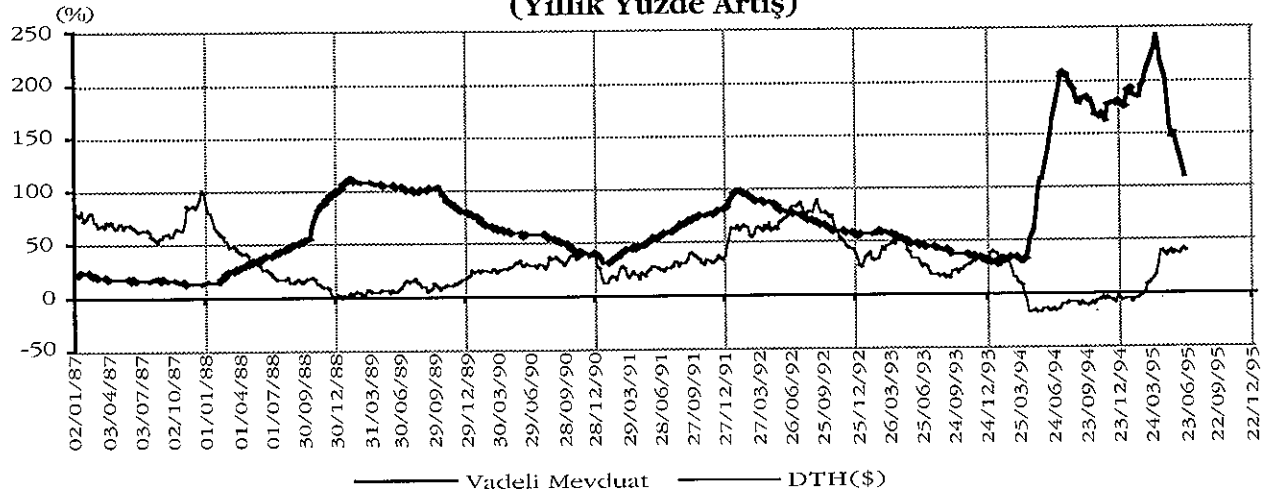
DOLAŞIMDAKİ PARA (Yıllık Yüzde Artış)

GRAFİK 13

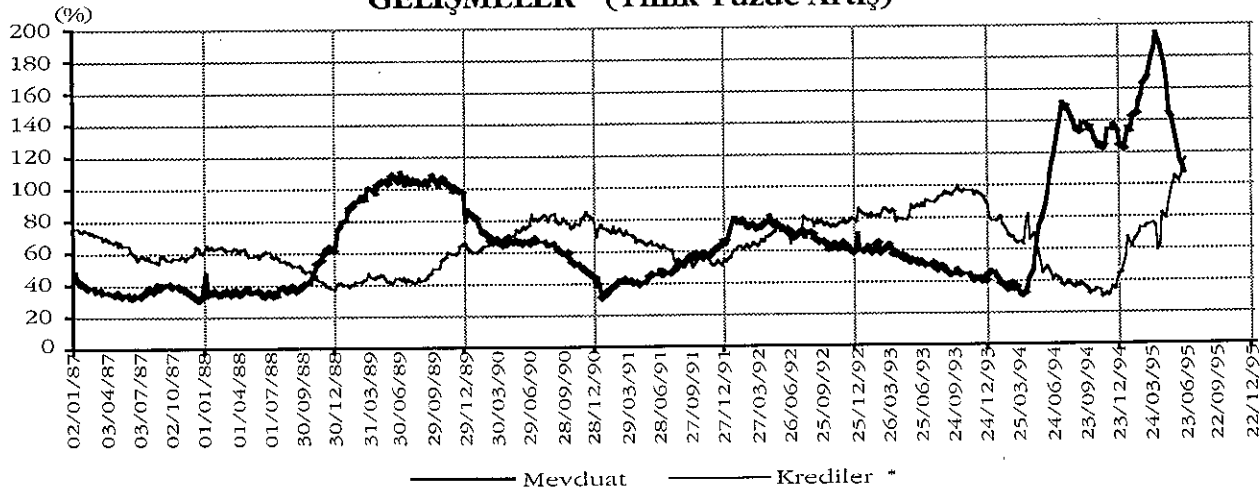
VADELİ MEVDUAT VE DTH'LARDAKİ GELİŞMELER (Yıllık Yüzde Artış)

GRAFİK 14

MEVDUAT BANKALARI KREDİLERİ VE MEVDUATLARDAKİ GELİŞMELER (Yıllık Yüzde Artış)

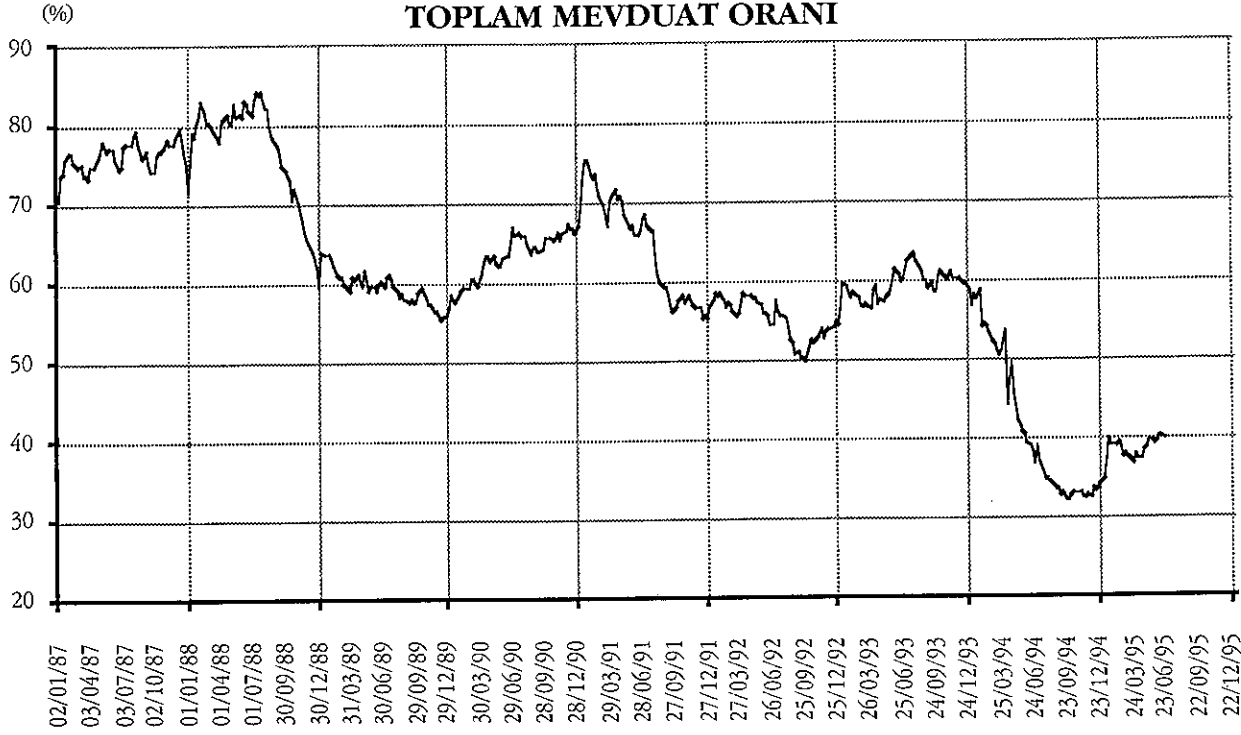
GRAFİK 15

(*) 1.7.1994 sonrasında veri *'a' değışikliği için uyarlanmıştır.

**MEVDUAT BANKALARI KREDİLERİ*/
TOPLAM MEVDUAT ORANI**

GRAFİK 16

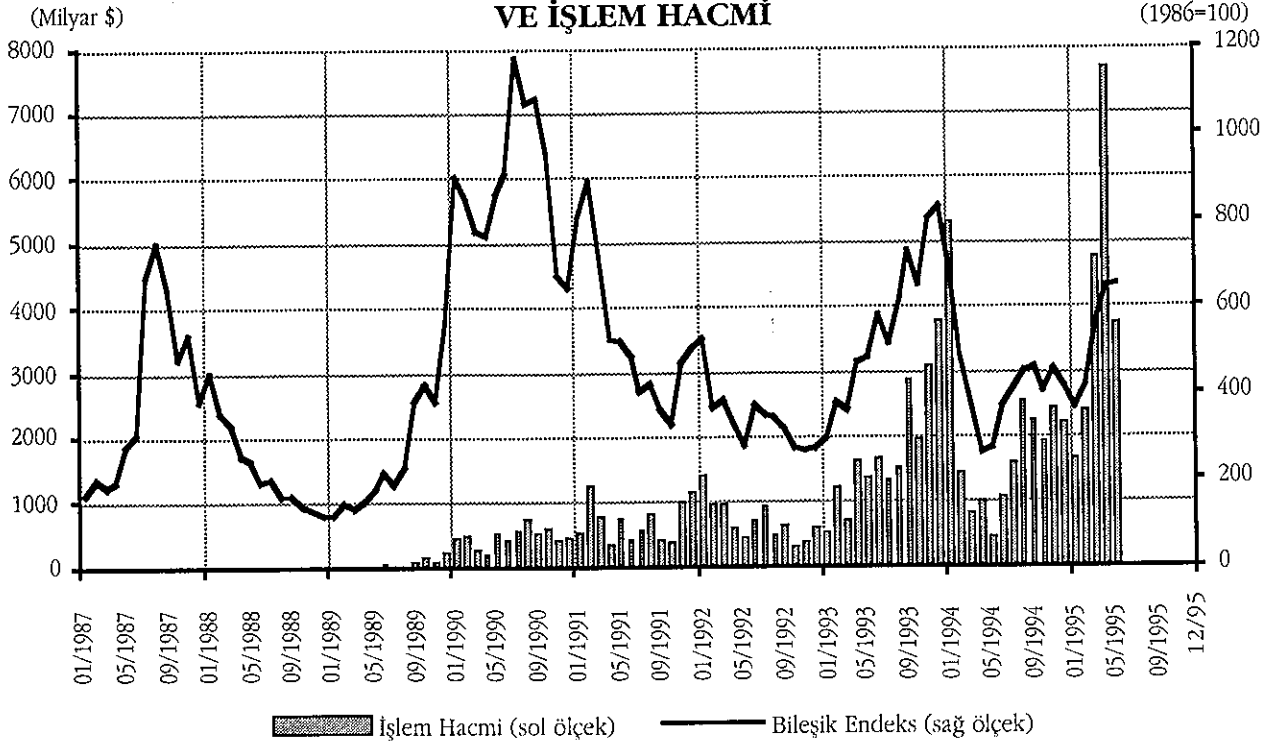

(*) 1.7.1994 sonrasında veri türü değişikliği için uyarlanmıştır.

Toplam mevduat M2Y tamamına giren Döviz Tevdiat Hesaplarını da içermektedir.

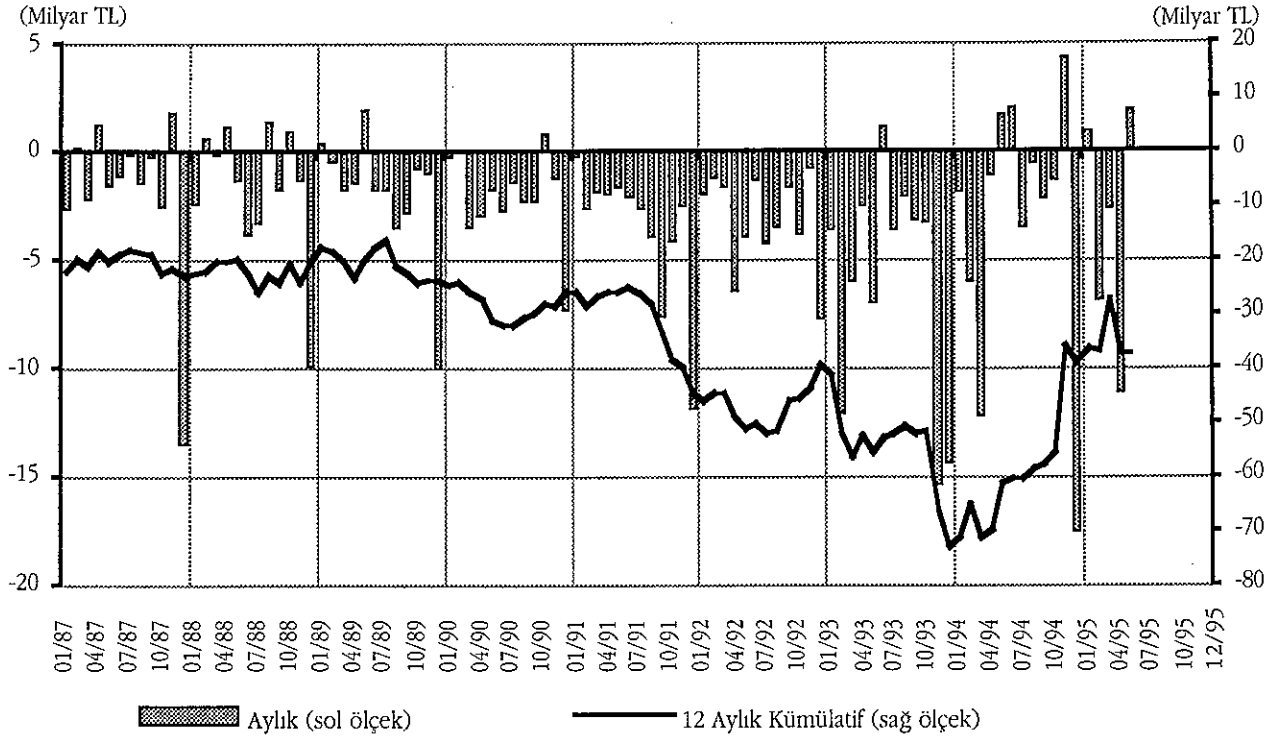
**ABD DOLARI BAZINDA BİLEŞİK BORSA ENDEKSİ
VE İŞLEM HACMİ**

GRAFİK 17

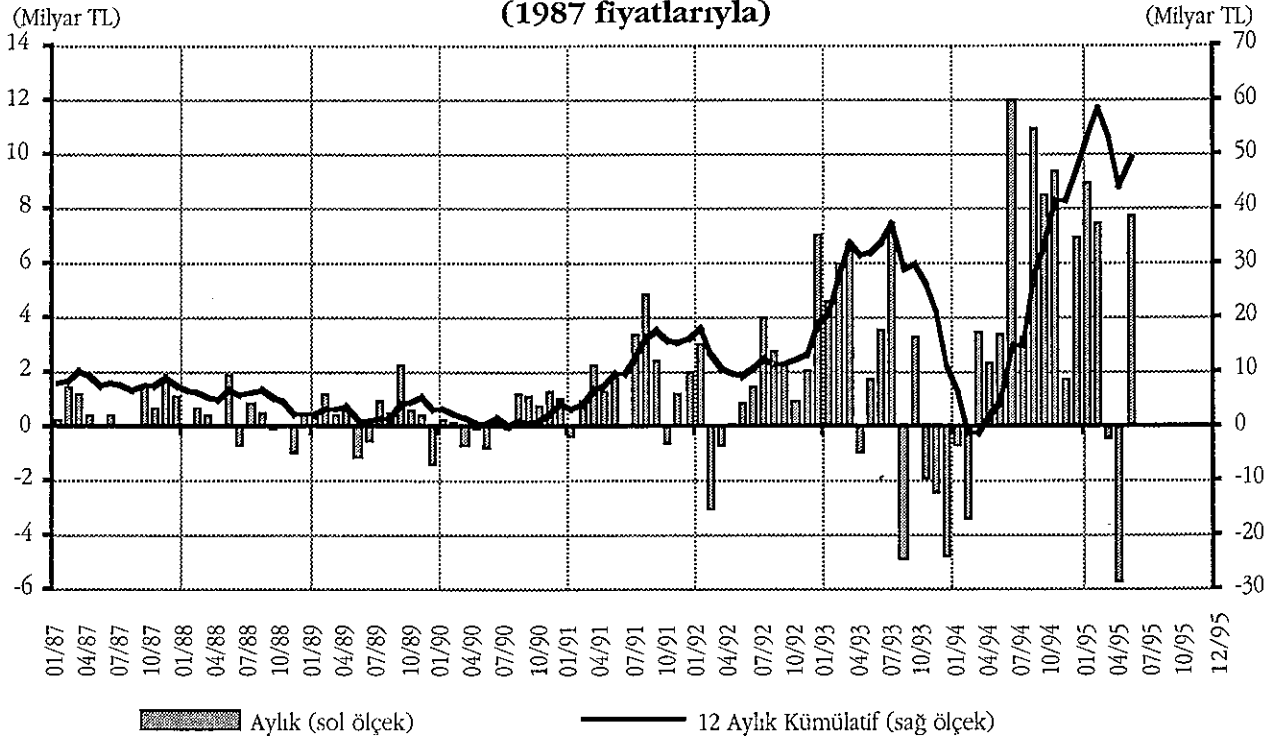
AYLAR İTİBARIYLA KONSOLİDE BÜTÇE DENGESİ (1987 fiyatlarıyla)

GRAFİK 18

AYLAR İTİBARIYLA HAZİNE BONOSU FİNANSMANI (NET) (1987 fiyatlarıyla)

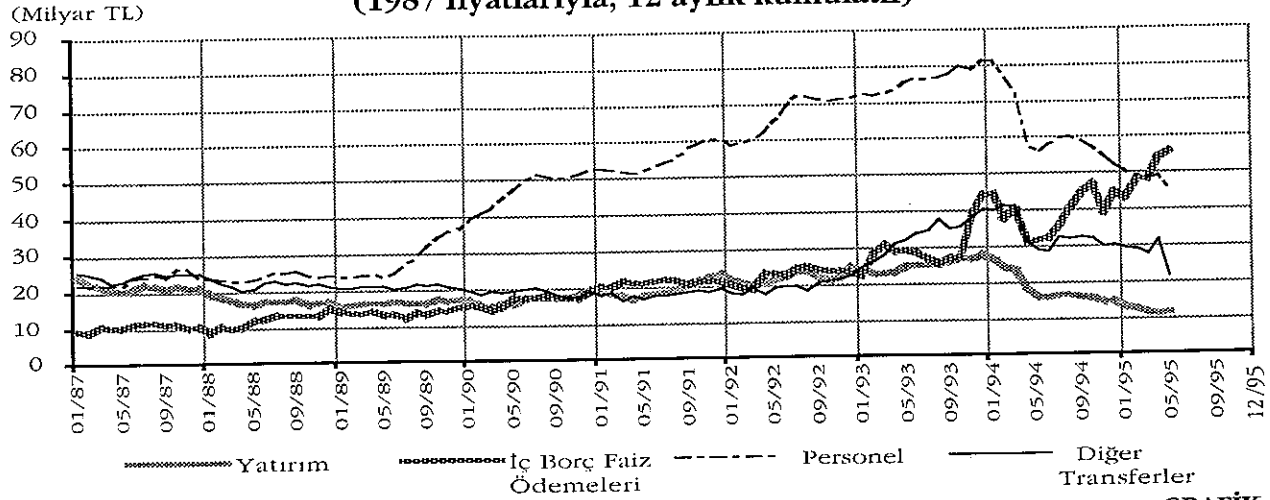
GRAFİK 19

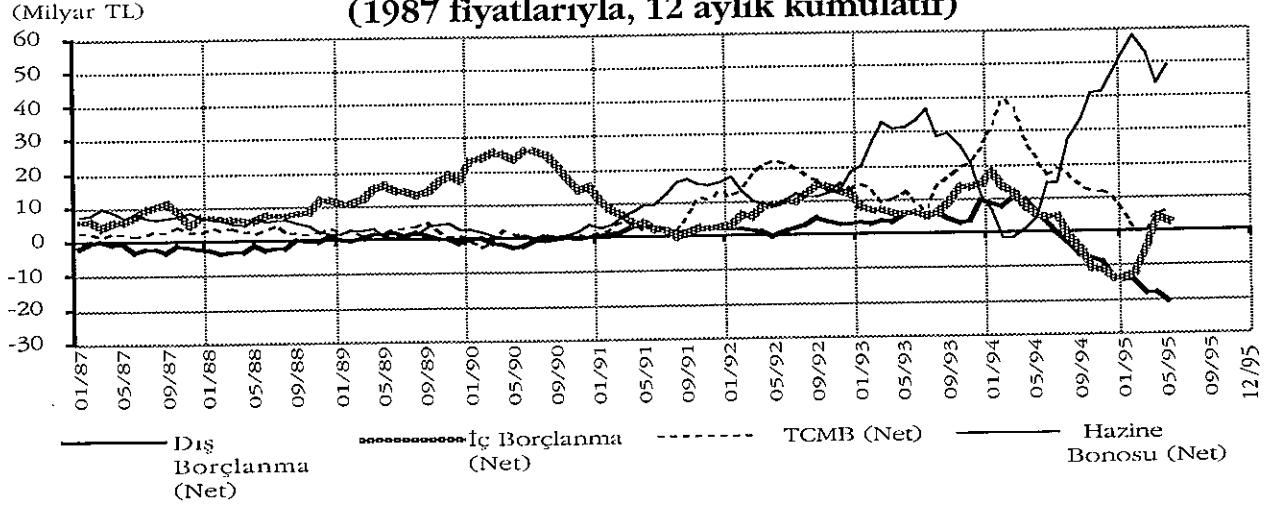
KONSOLİDE BÜTÇE HARCAMALARI (1987 fiyatlarıyla, 12 aylık kümülatif)

GRAFİK 20

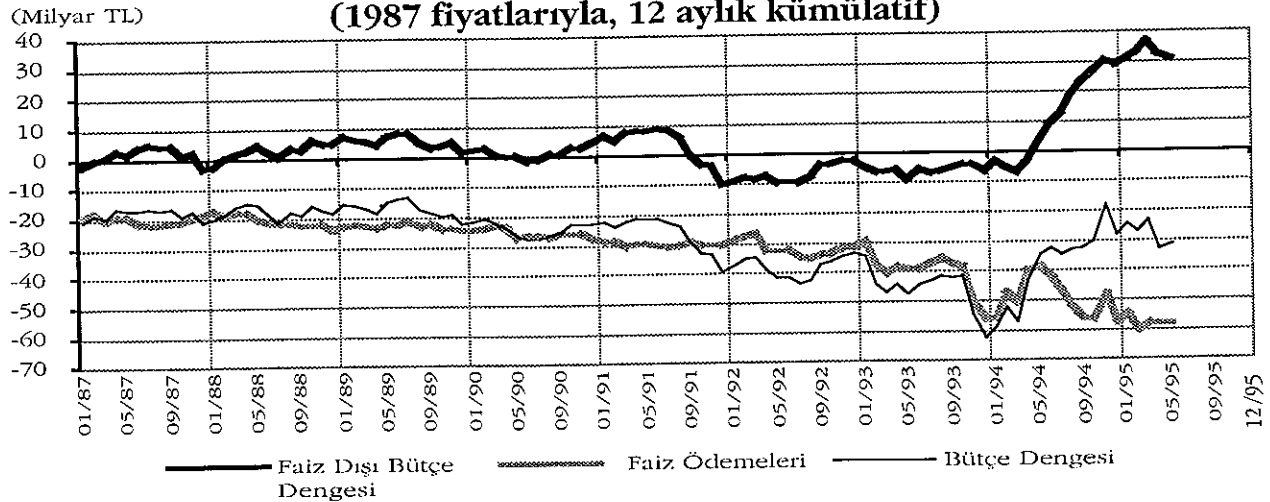
KONSOLİDE BÜTÇE AÇIĞININ FİNANSMANI (1987 fiyatlarıyla, 12 aylık kümülatif)

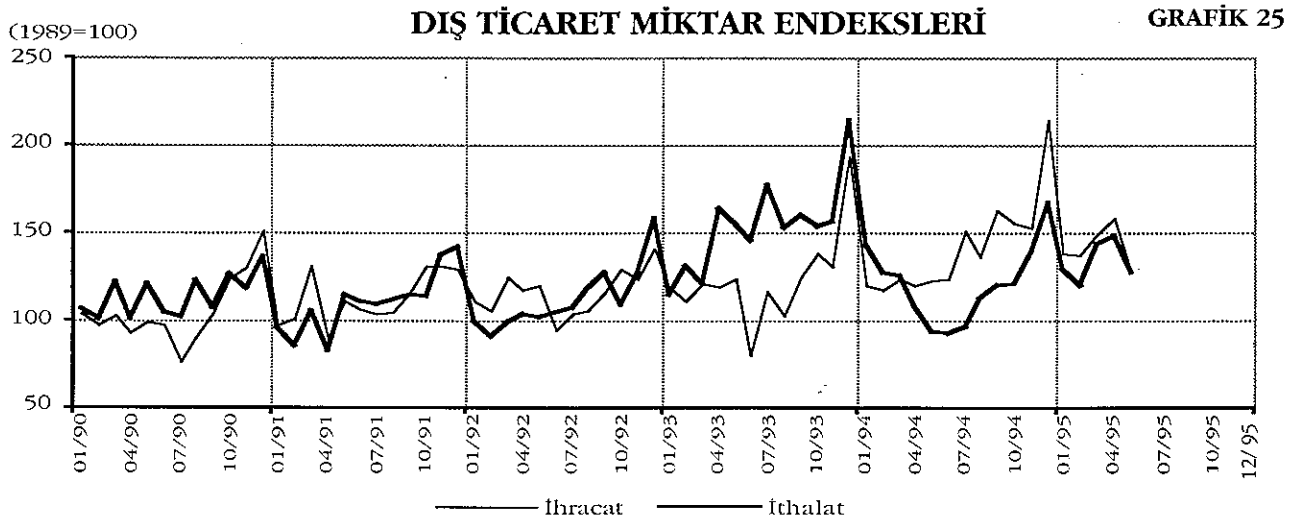
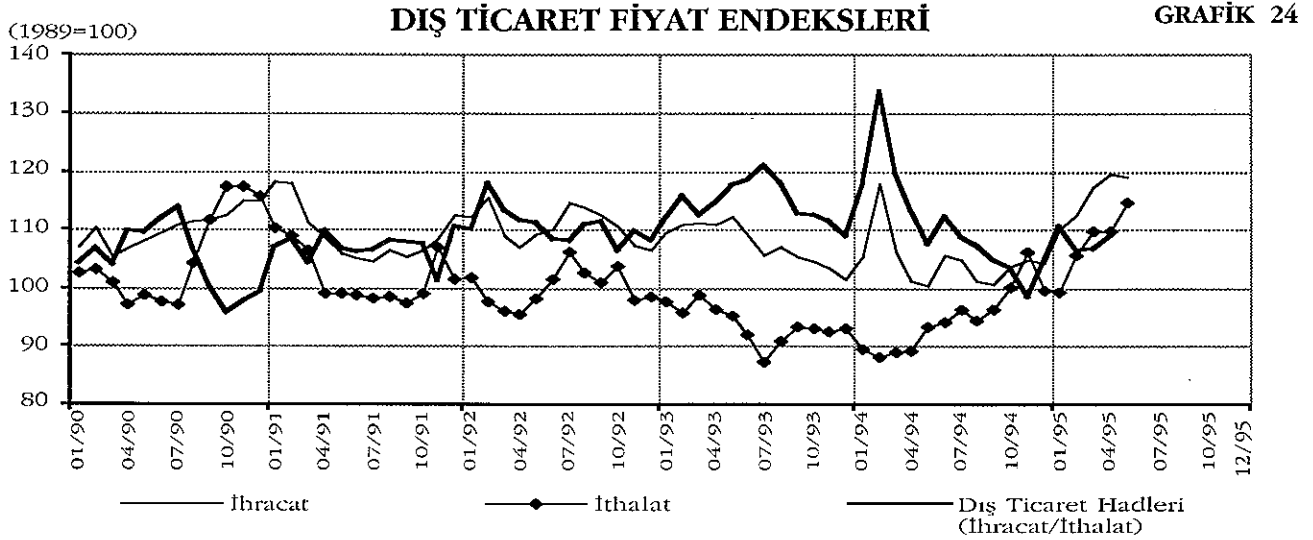
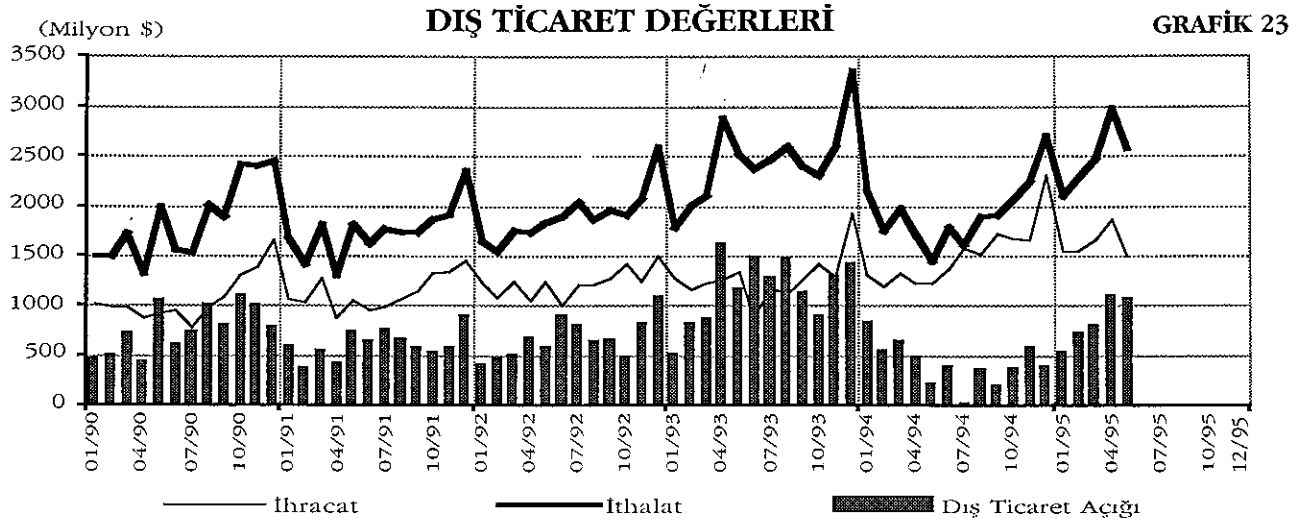
GRAFİK 21

KONSOLİDE BÜTÇE AÇIĞINDAKİ GELİŞMELER (1987 fiyatlarıyla, 12 aylık kümülatif)

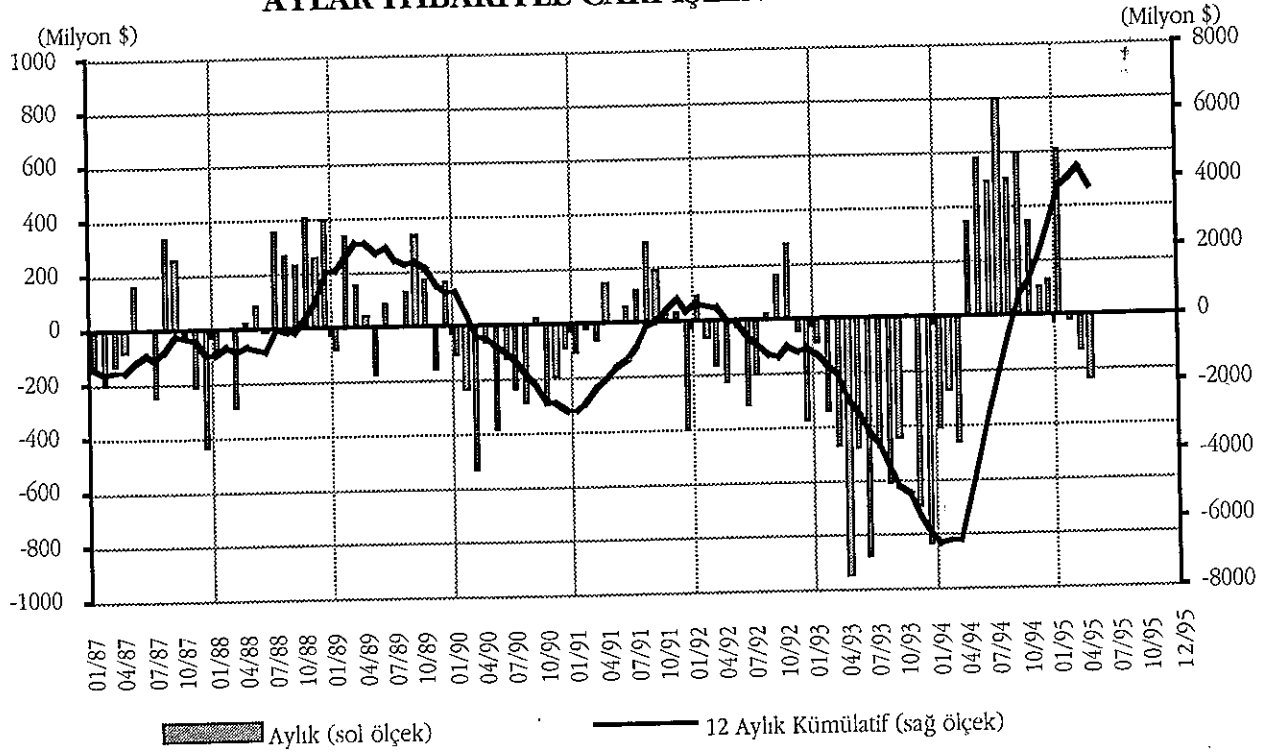
GRAFİK 22

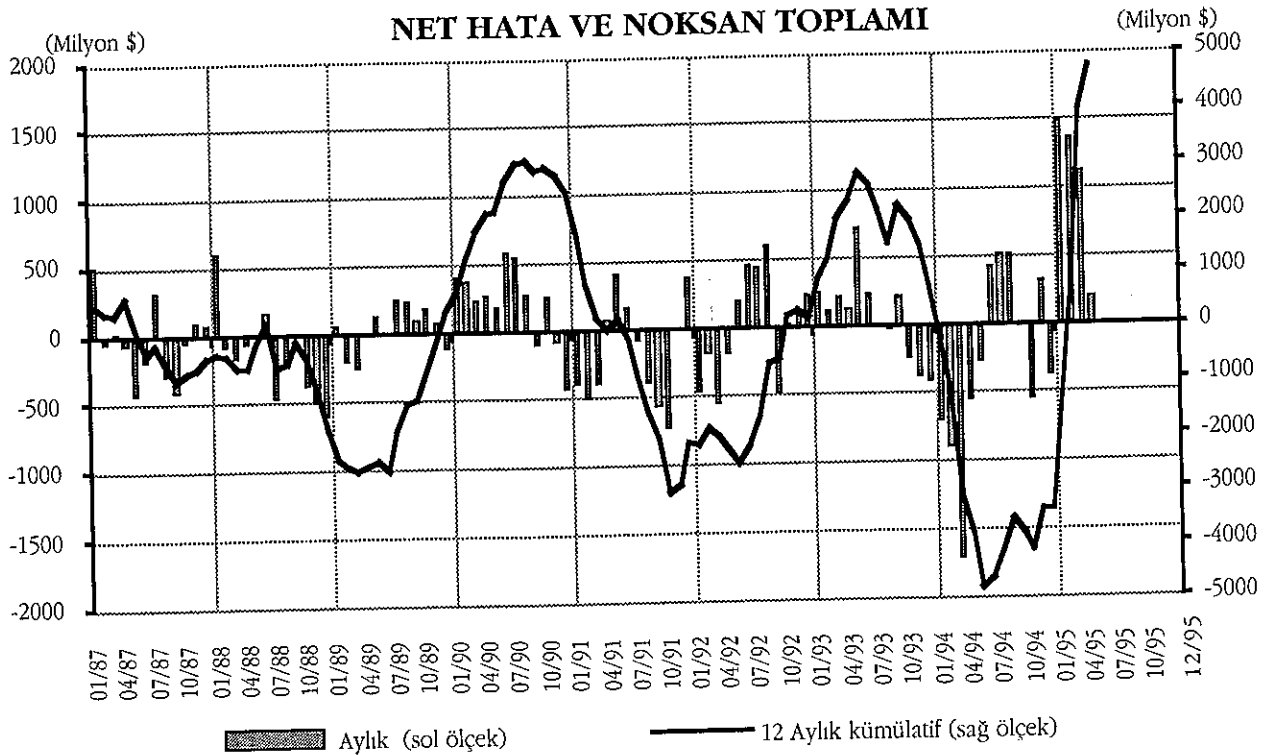
AYLAR İTİBARIYLA CARİ İŞLEMLER DENGESİ

GRAFİK 26

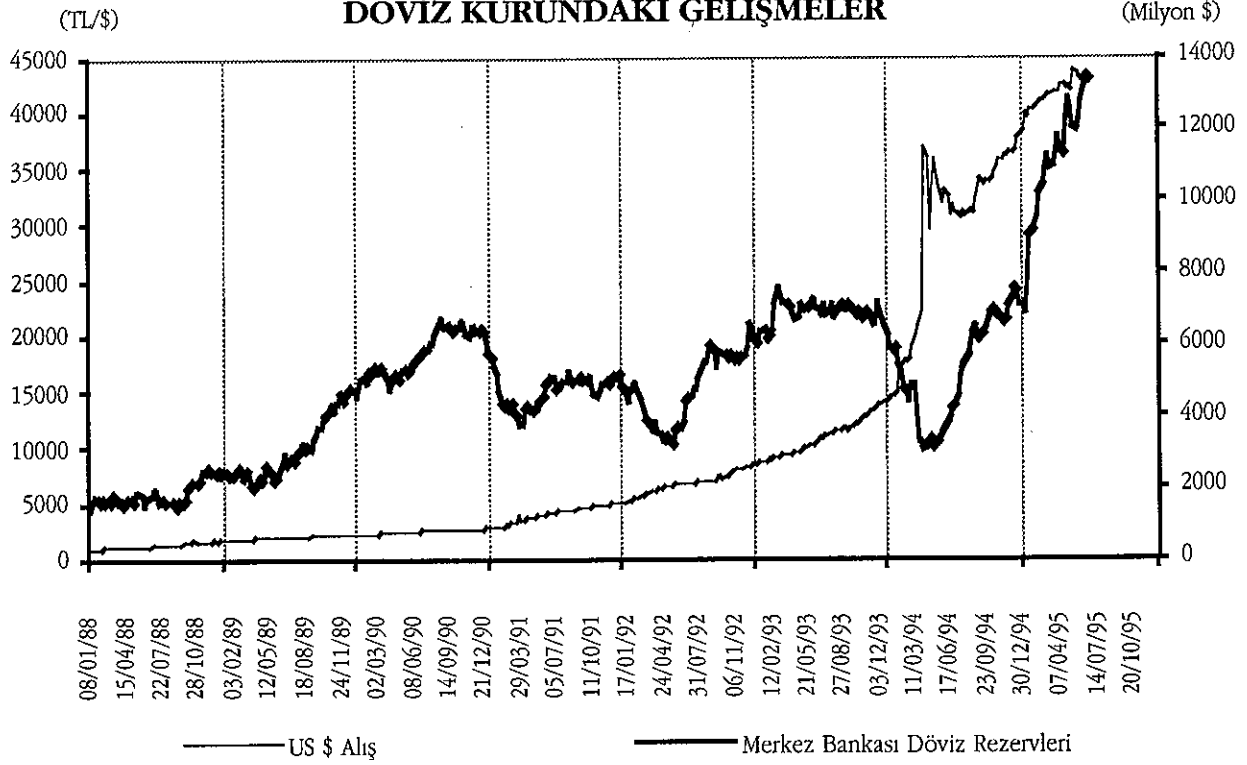
KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ VE NET HATA VE NOKSAN TOPLAMI

GRAFİK 27

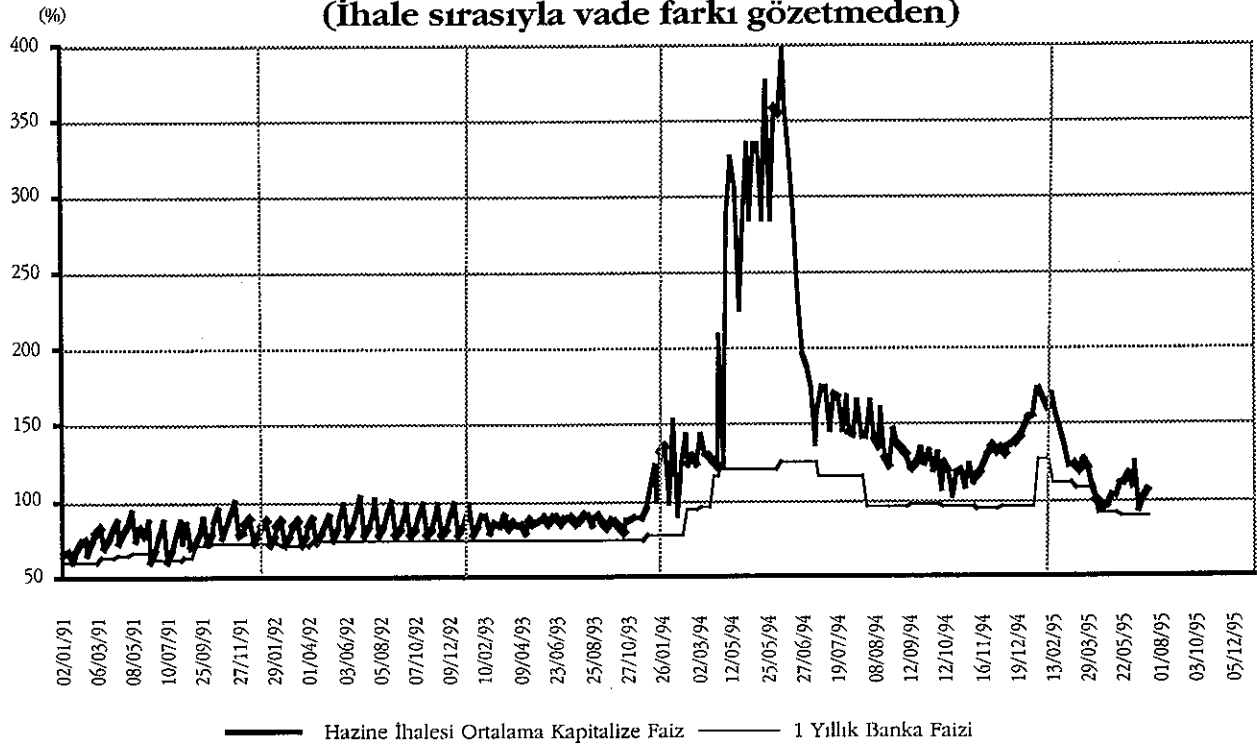
MERKEZ BANKASI DÖVİZ REZERVLERİ VE NOMİNAL DÖVİZ KURUNDAKİ GELİŞMELER

GRAFİK 28

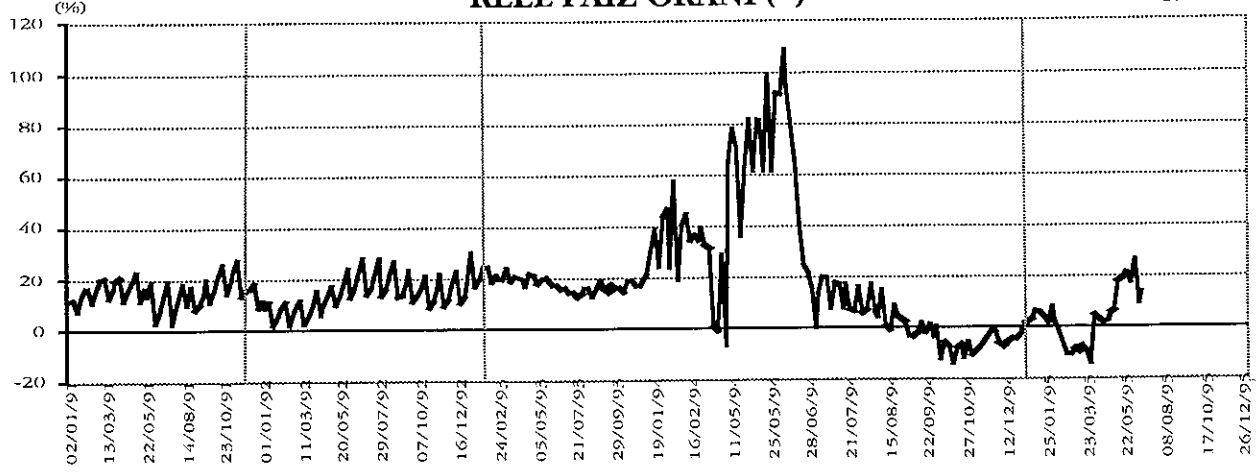
YILLIK ORTALAMA NOMİNAL FAİZ ORANI (ihale sırasıyla vade farkı gözetmeden)

GRAFİK 29

REEL FAİZ ORANI (*)

GRAFİK 30

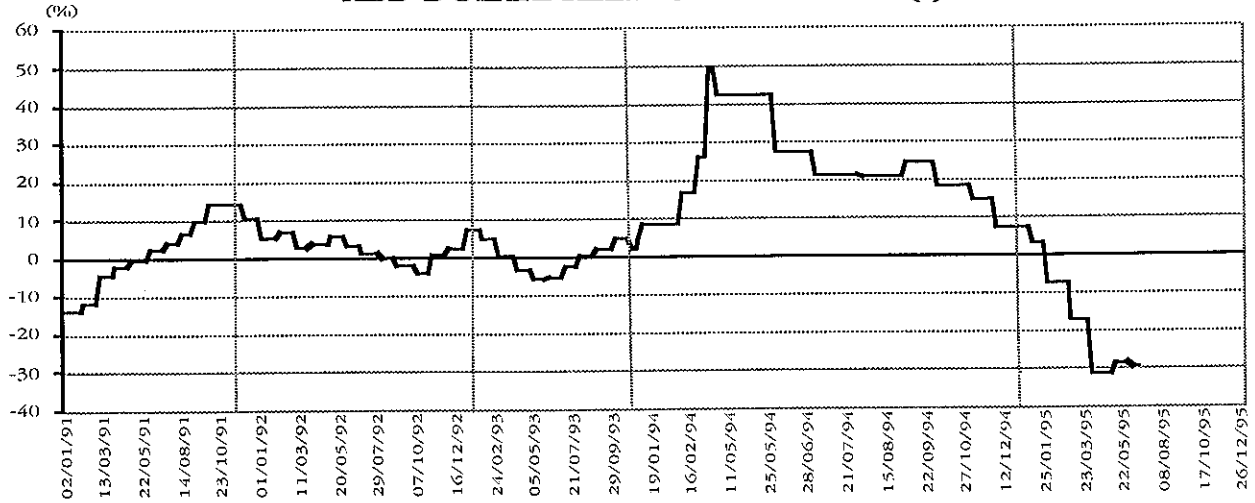

(*) Reel faiz oranı $[(1+i)/(1+\hat{p})-1]*100$ formülü ile hesaplanmıştır.

i: Hazine ibalesi ortalama kapitalize faiz oranı (tüm vadelerde), $\hat{p}$: enflasyon oranı $[(pt/p(t-12))-1]$

ABD DOLARI REEL GETİRİ ORANI (*)

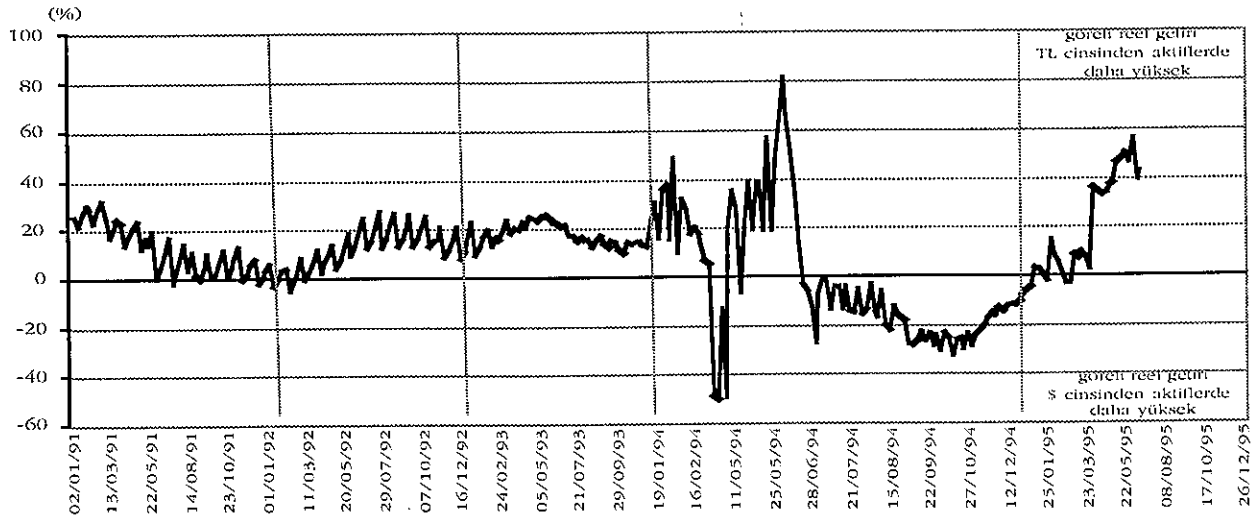
GRAFİK 31

(*) Reel getiri oranı $(TL/\$)/TEFE$ (1987=100) endeksinin yıllık yüzde artışı olarak alınmıştır

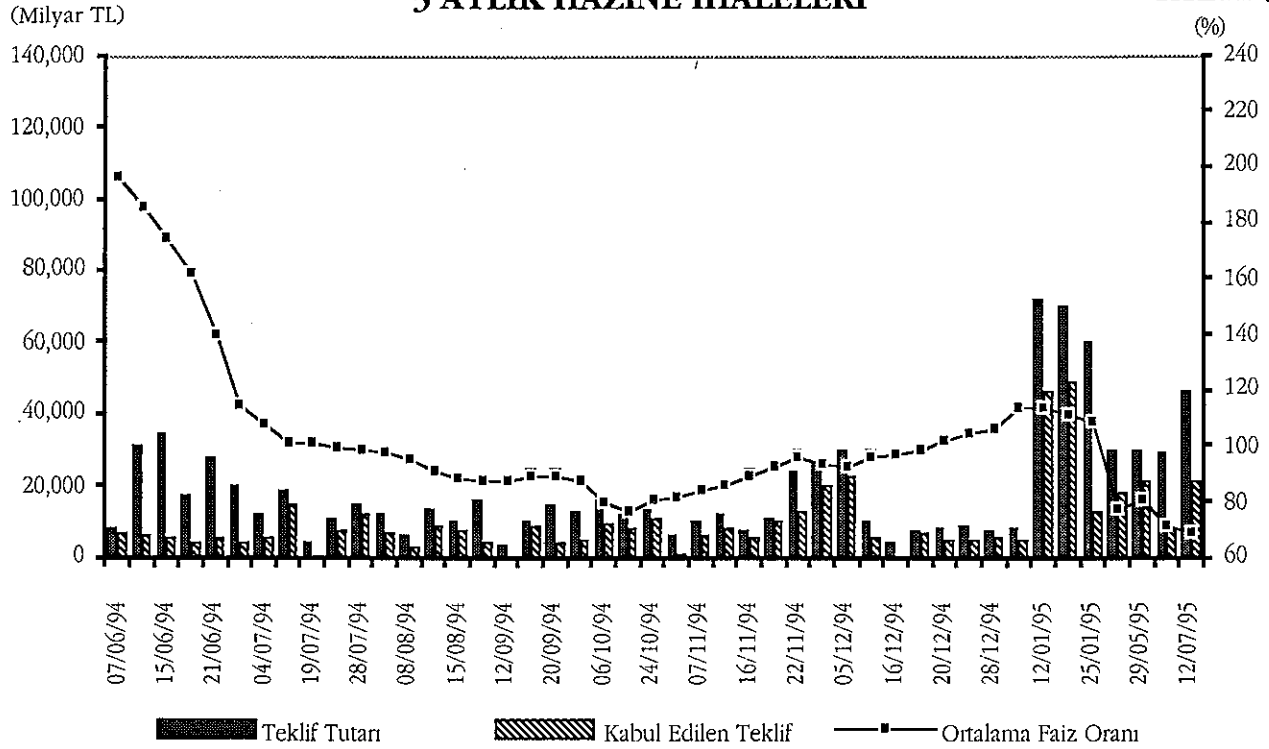
REEL FAİZ EKSİ ABD DOLARI REEL GETİRİ ORANI

GRAFİK 32

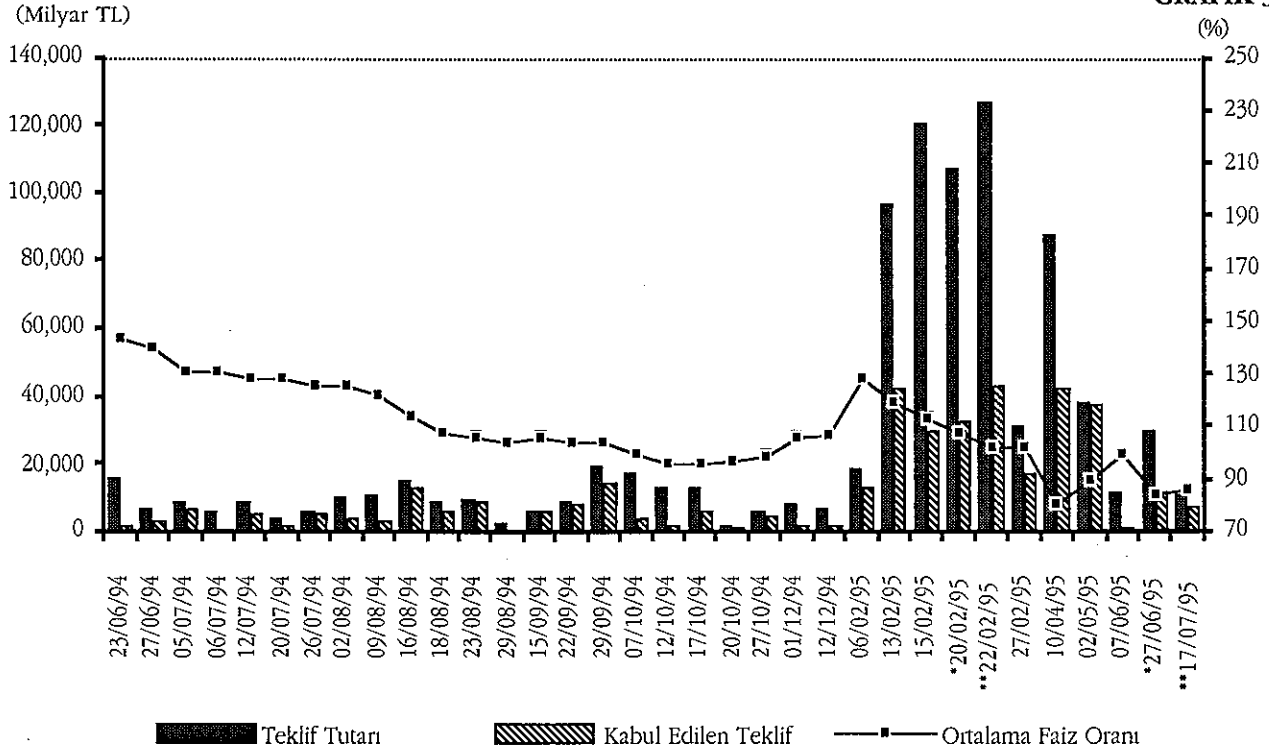
3 AYLIK HAZİNE İHALELERİ

GRAFİK 33

6 AYLIK HAZİNE İHALELERİ

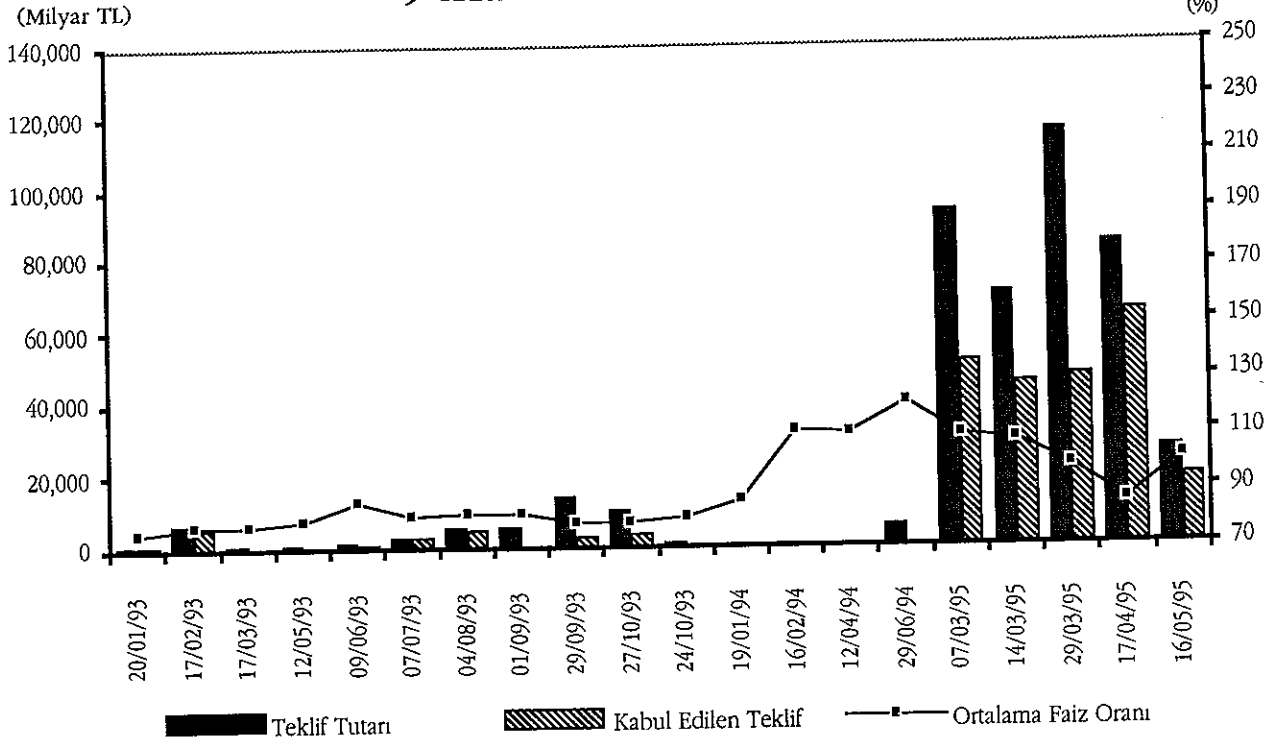
GRAFİK 34

* 191 gün vadelidir. ** 210 gün vadelidir.

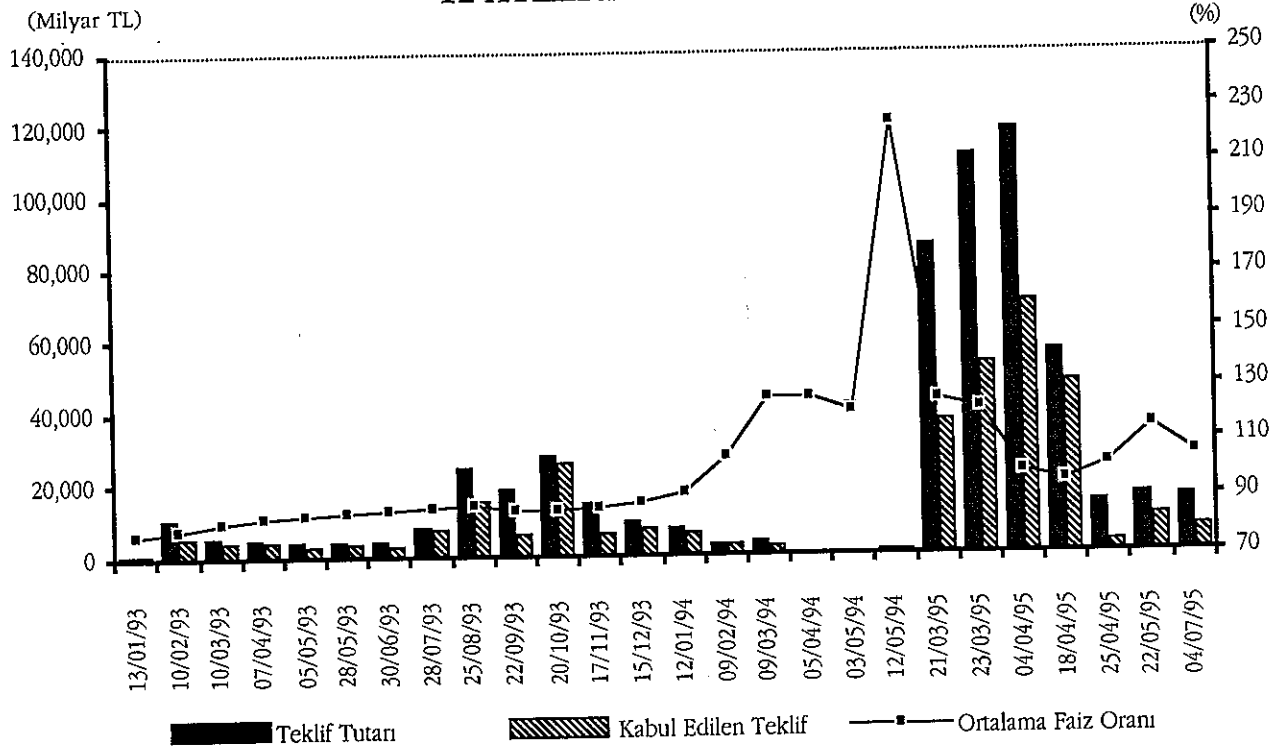
9 AYLIK HAZİNE İHALELERİ

GRAFİK 35

12 AYLIK HAZİNE İHALELERİ

GRAFİK 36

EK

**Türkiye’de İstihdam ve
Ücretler**

Türk kamuoyunda iktisadi politika tartışması bugüne kadar istihdam ve işsizlik sorunlarına genellikle gerekli önemi vermemiştir. Bu değişkenlerin iktisatçıların ve politika belirleyicilerinin standart veri haznelerinin bir parçası haline gelmesini teşvik etmek amacıyla, TÜSİAD Konjonktür'ün bu sayısına istihdam ve ücretler konusunda bir bölüm eklenmiştir. Bu bölüm, istihdam ve ücretlerde son 8-10 yılda ortaya çıkan yapısal eğilimleri gözler önüne sermeye çalışacaktır. TÜSİAD Konjonktür'ün bundan sonraki sayılarında istihdam ve ücret verilerinde ortaya çıkan gelişmelere de yer verilecektir⁽¹⁾.

Türkiye'de köyden kente göç sonucu işsizlik riski geniş kitleleri ilgilendiren bir sorun haline geldi.

Bir kaç nesilden beri devam eden yapısal değişim Türkiye nüfusunun yarıdan fazlasını köyden kente ve bunun yanı sıra tarım dışı iktisadi faaliyet alanlarına taşımıştır. Gelecekte de devam etmesi beklenen bu trend sonucu artık Türkiye sanayileşmiş ülkelerde yaşanan anlamda açık işsizlik sorunundan muaf bir (az gelişmiş) ekonomi değildir. Öte yandan, Türkiye'de hala 12 yaş ve yukarısı olarak kabul edilen çalışma çağındaki nüfusun, Nisan 1994 itibariyle yüzde 45'inin yaşadığı kırsal kesimde, istihdamın yüzde 83'ü kendi hesabına veya ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlardan oluşmaktadır. Arz ve talebe göre işe alma veya çıkarmanın söz konusu olamayacağı bu geleneksel sosyal ortamda yüzde 4.6 olan açık işsizlik oranı iktisaden anlamlı değildir. Söz konusu oran, gene de, orta gelir seviyesindeki pek çok ülkenin kırsal bölgelerine kıyasla yüksek sayılabilecek bir düzeydedir. Bu bölümde ağırlıklı olarak kentsel alanlardaki işgücü verilerine yer verilecektir.

1994 yılı itibariyle nüfusun yaklaşık yarısından çoğunun yaşadığı kentsel alanlarda işsizlik oranı son 10 yılda yüzde 11-15 gibi yüksek bir seviyede seyretmiştir. Sanayileşmiş ülkelerle yapılacak karşılaştırmalarda kentsel işsizlik oranı kullanılmalıdır. Ayrıca, kentleşmeye hızla devam eden Türkiye'nin toplam işsizlik oranı, gün geçtikçe artan bir ağırlıkla kentsel işsizlik oranı tarafından belirlenmektedir. Kentsel işsizliğin yüksek olmasına neden olan yapısal sorunlar çözülmediği takdirde, işsizlik sorunu giderek ülke nüfusunun daha büyük bir bölümünü ilgilendiren hale dönüşecektir.

---

(1) Metnin ve tabloların daha rahat takip edilmesini sağlamak amacıyla kullanılan kavramlar aşağıda özetlenmiştir.

İşgücü: istihdam edilenler ve aktif olarak iş arayanlar.

İşgücüne katılma yada iktisadi katılma oranı: işgücünün çalışma çağındaki (12 yaş ve yukarısı) nüfusa oranı.

İşsizlik oranı: iş arayanların işgücüne oranı.

İstihdam oranı: istihdam edilenlerin çalışma çağındaki (12 yaş ve yukarısı) nüfusa oranı.

Sağlıklı ve güncel veri teminindeki sorunlar analizi güçleştiriyor.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yılda iki defa, Nisan ve Ekim aylarına ilişkin olarak yapılan Hanehalkı İşgücü Anket'i, işgücü verilerinin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Ancak, söz konusu anketin yayımlanmasındaki gecikmelerden dolayı, 1994 yılında başlayan ekonomik krizin işgücünün tamamı üzerindeki etkilerini görmek şu aşamada mümkün değildir.

Öte yandan, İşgücü Anketi'nin tanımlarında zaman zaman yapılan değişiklikler istihdam ve işsizliğin uzun dönemli karşılaştırılabilir verilerle izlenmesine engel olmuştur. Ekim 1985 Anketi'nden önceki sayımlarda kentsel alan nüfusu 10 bin ve yukarısı olarak tanımlanmış, daha sonraki Anketler'de ise bu sınır 20 bine çıkarılmıştır. Bunu takiben, Ekim 1988 Anketi'nin tanımlamalarında yapılan değişiklikler sonucu karşılaştırılabilir veri serisinin başlangıç yılı 1988 olmuştur. Ekim 1990 Anketi'nden itibaren kullanılan daha basitleştirilmiş soru kağıdı ise karşılaştırma yönünden büyük bir sorun çıkarmamaktadır. Genel olarak, tanım değişikliklerini takip eden sayımlarda işgücü göstergelerinde, işgücüne katılma oranının artması, işsizlik oranının düşmesi gibi olumlu yönde gelişmeler görülmüştür.

İstihdam hareketlerinin takip edilebildiği bir diğer yayın olan DİE'nin İmalat Sanayi Üretimde Çalışanlar ve Üretimde Çalışılan Saat İndeksi ise daha güncel veri sağlamakla birlikte istihdamın ancak küçük bir bölümünü kapsamaktadır.

Kentsel alanlardaki yüksek işsizlik oranı ve özellikle kadın nüfus içerisindeki düşük iktisadi katılım oranı, işgücü piyasasında önemli bir tikanıklık olduğuna işaret etmektedir.

Nisan 1994 tarihli yayımlanmış son Hanehalkı İşgücü Anketi'ne göre toplam yüzde 8.3 olan işsizlik oranı kentsel alanlarda yüzde 12.9 seviyesindedir. Kentsel alanda işsizlik oranı kadınlarda yüzde 19.6, erkeklerde ise yüzde 11.4 düzeyindedir. Kentsel işsizlik oranında Nisan 1993'ten itibaren bir yükselme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu durum istihdam olanaklarının yeteri kadar hızla genişlememesine bağlanabileceği gibi o dönemdeki iktisadi büyümenin işgücüne katılımı teşvik etmesi ile de açıklanabilir.

Sanayileşmiş ülkelere ve dinamik Doğu Asya ülkelerine kıyasla daha düşük olan iktisadi katılma oranı, işgücüne katılımın artmasına rağmen nüfus artışının daha hızlı olması sonucunda, 1985'den beri düşme eğilimi gösterdikten sonra 1993 Ekim-1994 Nisan döneminde küçük bir artış ile dönem sonunda yüzde 51.6'ya ulaşmıştır. İktisadi katılma oranının düşük

olması ve zaman içersinde düşmesi, esas itibariyle kentsel alanda kadın nüfusun iş gücüne katılımının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu oran 1988-94 döneminde ortalama yüzde 16 civarında seyretmiştir. Uzun dönemde bir artış eğilimi göstermeyen kadın nüfusun istihdama katılma oranı, kadının çalışmasının ve iktisadi bağımsızlığının sosyal düzenin bir parçası olarak kabul edilmediği Orta Doğu ülkelerinin oranlarından çok farklı değildir. İş gücüne düşük katılıma rağmen kentsel alanda yaşayan kadınların işsizlik oranı yüzde 20 gibi yüksek bir seviyededir.

Toplumun giderek artan bir bölümünün iş bulma umudunu yitirmesi de istihdam oranının düşük olmasına yol açıyor.

İşgücüne katılımdaki artışın nüfus artış hızının altında kalmasının nedenlerinden biri çalışma çağındaki nüfusun bir bölümünün iş bulma şansının olmadığını düşünmesidir. İşgücü anketleri, iş arayanla, iş bulma umudu olmadığı için aramayanlar arasındaki farkı ortaya çıkarmada çeşitli güçlükler içermektedir. Hatta, cazip iş imkanlarının kıt olması ve hızlı artmaması, kentsel nüfusun önemli bir bölümünün iş hayatından tamamen kopmasına veya iş hayatına hiç girmemesine yol açmaktadır. Bu nüfus, işgücü anketlerinde işgücüne dahil olmayanların nedenlerine göre dağılımında “iş aramayıp (iş imkanı kendiliğinden çıkarsa) işbaşı yapmaya hazır” yani “iş bulma ümidi yok” (*discouraged worker*) kategorisine dahi giremeyip, “ev kadını”, “ailevi ve kişisel nedenlerle çalışmak istemeyen”, veya “diğer” gibi kategorilerde gizlenebilirler. İş bulma umudu zayıf olduğu için aktif olarak iş aramayanların da işgücüne dahil edilmesi durumunda, işsizliğin gerçek seviyesinin görünen açık işsizlik rakamlarının çok üzerinde olacağı düşünülmektedir.

Kentsel alanlarda mutlak nüfus artışının ancak yüzde 20'si istihdam edilmektedir.

İşgücüne katılma veya istihdam oranlarının düşük olması ve düşmeye devam etmesi, iş imkanlarının dar olmasının yanı sıra, eğitim gören nüfusun genişlemesi gibi nedenlere de bağlı olabilir. Ülkemizde yapılan anketlerde, çalışma çağının alt yaş sınırının 12 gibi çok genç bir düzeyde kabul edilmesi, bu etkiyi arttırmaktadır.

Nisan 1992-Nisan 1994 sayımları arasında, çalışma çağındaki kentsel nüfusta görülen net artış 1.71 milyon kişidir. Bu nüfus artışının yalnızca yüzde 19.3'ü (331 bin) istihdam edilmiş, yüzde 7.9'u ise açık işsizler arasına katılmıştır. Geriye kalan nüfusun yüzde 40'ı eğitim kurumlarına girdiği için veya yaşlılık nedeniyle (65 yaşını geçtiği için) işgücünün dışında

kalmıştır. Toplam yetişkin nüfusa ilavenin yüzde 32.8'i ise yukarıda sözü edilen ümidini kaybetme gibi "diğer" nedenlerden dolayı çalışma hayatının dışında kalmıştır. Yaşlılık ve eğitim dışındaki nedenlerden dolayı çalışma hayatının dışında kalanlardaki artış istihdamda gerçekleşen artışın 1.7 katıdır.

İşgünün tanımından kaynaklanan sorunlar nedeniyle işsizliğin gerçek oranının belirlenmesindeki güçlükler, son zamanlarda gelişmiş OECD ülkelerinin işgücü değişkenlerini izleyenleri, istihdam edilenlerin (işgücüne değil) tüm çalışma çağındaki nüfusa oranı anlamına gelen "istihdam oranını" (*employment rate*) kullanmaya yöneltmiştir. Türkiye'nin kentsel alanlarında yüzde 37 civarında olan bu oran 1988-94 döneminde kadınlarda yüzde 12-13 civarında sabit kalmış, erkeklerde ise yüzde 6 puan düşerek yüzde 60'a gerilemiştir.

Türkiye'de işsizlik oranının ve diğer işgücü değişkenlerinin hareketleri hakkında öngöründe bulunmak çok güçtür. Ekonomide meydana gelen bir canlanma istihdamı arttırabileceği gibi, iş bulma ümidi artan bireylerin iş gücüne girmesiyle toplam iş arayanların sayısını istihdamdan daha hızlı artırabilir ve dolayısıyla işsizlik oranı artar. Bu güçlüklerle karşın, 1993'te ortalama yüzde 7.6 olan işsizlik oranının 1994 yılında ulaşacağı seviyeyi DPT yüzde 10.5, OECD yüzde 10.9 olarak tahmin etmektedir. Ancak, 1994 Nisan ayı işsizlik oranının yüzde 8.3 olduğu göz önüne alınırsa, DPT tahmininin doğru çıkması için, Ekim 1994 rakkamının en az yüzde 12.7 düzeyinde gerçekleşmesi gerekecektir.

Ücret verileri ücretlilerin sınırlı bir kesimini kapsadığı için ücretler ve diğer makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki sağlıklı bir şekilde izlenememektedir.

Nisan 1994'te istihdamın yüzde 32'si veya 6.3 milyon kişi olarak belirlenen tüm ücretli kesimi kapsayan ücret verisi bulunmamaktadır. Buna karşılık, DİE'nin yayınlarından, yine aynı tarihte yaklaşık 3 milyon kişiyi (istihdamın yüzde 15'i) kapsayan imalat sanayiinde çalışan ücretliler ile ilgili ücret istatistikleri izlenebilmektedir. Ayrıca, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından da, ağırlıklı olarak imalat sanayindeki sendikalı ücretlileri kapsayan ücret verileri yayımlanmaktadır.

DİE'nin verileri 10 ve daha fazla işçi çalıştıran özel sektör imalat sanayii işyerleri ile kamu kesimine ait tüm imalat sanayii işyerlerini kapsamaktadır. 1991 yılı verileri incelendiğinde, bu gurubun, Hanehalkı İşgücü Anketlerinde 1.9 milyon olarak verilen imalat sanayii ücretlilerinin sadece 943 binini kapsadığı görülmektedir. TİSK'in verileri ise 1993 yılı itibariyle 12 işveren sendikasına üye 495 işletmede çalışan yaklaşık 200 bin ücretliye dayalıdır. İmalat sanayiinde verimlilik hesaplarının kaynağını oluşturan DİE'nin sanayi üretimi, sanayide çalışanlar ve

çalışılan saat verilerinin kapsamı da ücret verilerinin kapsamıyla aynıdır. Bu nedenle ücret hareketleri ile ilgili olarak yapılacak her analiz bu ciddi kapsam sınırlamalarının ışığında değerlendirilmelidir.

İstatistiklerde kapsanan kesimdeki reel ücretlerde, verimlilik hareketleriyle açıklanmayacak şiddette ve dolayısıyla, rekabet gücünü zedeleyici nitelikte dalgalanmalar olabilmektedir.

DİE'nin verilerine göre, imalat sanayiinde çalışılan saat başına ücretler 1980-88 arasında yüzde 23'lük bir reel düşüşü takiben, 1988-91 arasında yüzde 91'lik bir reel artış göstermiştir. Bu dönemde verimlilik artışı reel ücret artışının altında kalmıştır. Reel ücret artışının en hızlı (yaklaşık yüzde 30) olduğu 1990 yılının üçüncü çeyreği ile 1992 yılının birinci çeyreği arasında kapsama giren imalat sanayii istihdamı yıllık temelde yüzde 15, toplam olarak yüzde 21.7 gerilemiştir. Buna karşın, ekonominin kümülatif olarak yüzde 14.5 büyüdüğü ve imalat sanayii üretiminin yüzde 27.4 artışı 1992/I-1993/IV döneminde imalat sanayii genelinde verimlilik yüzde 23 artarken reel ücret yaklaşık sabit kalmıştır. Genel olarak, ekonominin büyüme ve daralma dönemlerinin kısa ve şiddetli olduğu 1988 sonrası istikrarsız dönemde, üretim ve yatırım artışlarının istihdam artışına yol açmadığı gözlenmektedir. Buna karşın, bu dönemde reel ücretlerdeki değişme verimlilikteki değişmeye göre değil, siyasi gelişmelere bağlı olarak şekillenmiştir.

Reel ücretlerin düzeyi 1994 Krizi ile gerilemiş olmasına rağmen 1990 yılı ortalamasının yüzde 16 üzerinde bulunmaktadır.

İmalat sanayii genelinde 1993 yılı boyunca büyük ölçüde sabit olan reel ücretler 1994 yılının birinci ve ikinci çeyrekleri arasında enflasyon oranında meydana gelen büyük sıçrama sonucu reel olarak yüzde 23.8 düşmüştür. İmalat sanayii genelinde 1988-93 arasındaki yıllık veriler brüt giydirilmiş ücretlere, 1993 sonrası üç aylık veriler ise brüt çıplak ücretlere dayalı olduğu için iki seriyi birleştirirken küçük bir hata payı göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle imalat sanayii genelinde 1988-1994 arası için tek bir ücret serisi oluşturulamamıştır. Fakat, bu hata payı bir kenara bırakılırsa, 1993 birinci çeyreğinden itibaren gerçekleşen düşme, reel ücretleri, 1994 yılı üçüncü çeyreğinde yaklaşık 1990 yılı ortalaması seviyesine getirmiştir.

TİSK tarafından üç ayda bir yayımlanan ve sendikalı kesimi kapsayan ücret serisi en son 1995 Nisan ayı verileri itibariyle mevcuttur. Bu seri daha güncel olmakla birlikte, toplu sözleşmelerin zamanlamasına bağlı olarak ani sıçramalar gösterebilmektedir. Bundan dolayı,

sözleşmelerin zamanlamasına bağılı olarak ani sıçramalar gösterebilmektedir. Bundan dolayı, TİSK serisinin dönemler arası artış hızlarını doğru bir şekilde göstermeyebileceğı dikkate alınarak yorum yapılmalıdır. Bu seriye göre sendikalı kesimde reel ücretler, 1994 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ekonominin krize girmesi ve enflasyon oranının yükselmesiyle birlikte gerilemiştir. Yine de reel ücretlerin 1990 sonrasında meydana gelen yüksek artış nedeniyle hala 1988 düzeyine göre yüksek olduğu görülmektedir. Sendikalı kesimde 1995 ikinci çeyreğı itibariyle reel ücretler 1990 yılı ortalamasının yüzde 16, 1988 ortalamasının ise yüzde 77 üzerindedir.

TÜRKİYE'DE İKTİSADİ KATILIMIN YAPISI

NİSAN 1994

	Kentsel Alan			Kırsal Alan			Türkiye		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
	(000 Kişi)			(000 Kişi)			(000 Kişi)		
İŞ GÜCÜ DURUMUNA GÖRE:									
Toplam nüfus	15821	16530	32350	14054	13682	27736	29875	30211	60086
12 ve daha ileri yaşta nüfus	11257	11811	23068	9674	9130	18805	20932	20942	41873
İş gücüne katılma oranı (%)	15.9	67.7	42.4	50.4	75.8	62.7	31.9	71.2	51.6
İş gücü	1795	7994	9789	4874	6923	11797	6668	14918	21586
İstihdam edilenler	1444	7082	8526	4779	6479	11258	6223	13561	19784
İşsiz	351	912	1263	94	444	539	445	1357	1802
İşsizlik oranı (%)	19.6	11.4	12.9	1.9	6.4	4.6	6.7	9.1	8.3
İstihdam oranı (%) *	12.8	60.0	37.0	49.4	71.0	59.9	29.7	64.8	47.2
İş gücüne dahil olmayanlar:	9462	3817	13279	4801	2207	7008	14263	6024	20287
Özürlü, yaşlı veya hasta	639	359	998	857	532	1389	1496	890	2387
Emekli, 60 ve daha büyük yaşta	67	632	700	3	197	200	70	829	899
Emekli, 60 yaşından küçük	122	522	644	11	130	141	132	652	785
Öğrenci	1439	1992	3431	608	1123	1731	2047	3114	5162
Ev kadını	6674	---	6674	3103	---	3103	9777	---	9777
Diğer	521	312	833	219	226	445	740	538	1278
15-24 yaş arası nüfusa ilişkin veriler									
Nüfus	2974	2908	5883	2572	2216	4788	5547	5124	10671
İş gücüne katılma oranı (%)	21.3	57.0	38.9	56.5	78.6	66.7	37.6	66.3	51.4
İş gücü	633	1657	2291	1454	1741	3195	2087	3398	5485
İstihdam edilenler	454	1262	1716	1393	1399	2792	1847	2661	4508
İşsiz	179	395	574	61	212	273	241	607	848
İşsizlik oranı (%)	28.3	23.8	25.1	4.2	12.2	8.6	11.5	17.9	15.5
İstihdam oranı (%)	15.3	43.4	29.2	54.1	63.1	58.3	33.3	51.9	42.2
İş gücüne dahil olmayanlar:	2341	1251	3592	1118	605	1723	3459	1856	5315
Özürlü veya hasta	17	37	55	15	27	42	33	64	96
Öğrenci	688	1070	1758	188	504	692	876	1574	2450
Ev kadını	1418	---	1418	827	---	827	2245	---	2245
Diğer	217	144	361	88	74	162	306	218	524
İŞTEKİ DURUMUNA GÖRE:	(İstihdamın yüzdesi)			(İstihdamın yüzdesi)			(İstihdamın yüzdesi)		
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ücretli veya maaşlı	64.2	56.6	57.9	5.6	16.7	12.0	19.2	37.5	31.8
Yevmiyeli (mevsimlik)	6.5	9.6	9.1	2.4	7.0	5.1	3.4	8.4	6.8
Ücretsiz aile işçisi	15.2	4.2	6.1	82.6	25.7	49.8	66.9	14.5	31.0
İşveren veya kendi hesabına	14.1	29.5	26.9	9.4	50.7	33.1	10.5	39.6	30.4
İKTİSADİ FAALİYET KOLU:	(İstihdamın yüzdesi)			(İstihdamın yüzdesi)			(İstihdamın yüzdesi)		
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Tarım, ormancılık, vs	14.4	4.0	5.8	92.5	67.5	78.1	74.4	34.4	47.0
İmalat sanayii	30.2	28.3	28.6	4.1	6.6	5.6	10.2	18.0	15.5
Diğer	55.4	67.7	65.6	3.4	25.8	16.3	15.5	47.7	37.5

* İstihdam edilenlerin 12 ve daha büyük yaşta nüfusa oranı

Kaynak: DİE, Hanehalkı İş gücü Anketi Sonuçları, Nisan 1994.

İŞ GÜCÜNE KATILIM, İŞSİZLİK VE İSTİHDAM

Anket tarihi	Kentsel Alan			Türkiye		
	İş gücüne (a) Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (b) (%)	İstihdam Oranı (c) (%)	İş gücüne (a) Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (b) (%)	İstihdam Oranı (c) (%)
Kadın Nüfus:						
1985 Ekim	13.7	31.9	9.3	31.7	11.1	28.2
1988 Ekim	16.9	28.4	12.1	34.9	9.6	31.6
1989 Nisan	16.5	26.5	12.1	36.6	8.9	33.3
1989 Ekim	17.2	26.9	12.5	36.0	8.8	32.9
1990 Nisan	15.2	26.1	11.2	33.4	8.9	30.4
1990 Ekim	17.0	21.0	13.4	34.7	7.2	32.2
1991 Nisan	15.3	21.0	12.1	33.4	6.4	31.2
1991 Ekim	13.9	23.0	10.7	32.9	7.1	30.6
1992 Nisan	15.7	20.6	12.5	31.4	7.3	29.1
1992 Ekim	16.1	20.5	12.8	32.3	7.2	30.0
1993 Nisan	15.0	19.3	12.1	30.6	6.3	28.7
1993 Ekim	16.7	22.1	13.0	31.2	7.2	28.9
1994 Nisan	15.9	19.6	12.8	31.9	6.7	29.7
1994 eksi 1988	-1.0	-8.8	0.7	-3.0	-2.9	-1.9
Erkek Nüfus:						
1985 Ekim	69.9	10.7	62.4	72.5	11.3	64.4
1988 Ekim	72.9	9.8	65.7	76.5	7.7	70.7
1989 Nisan	71.9	10.5	64.4	76.0	8.2	69.7
1989 Ekim	71.0	10.0	63.9	75.4	8.4	69.1
1990 Nisan	70.3	10.8	62.7	73.9	8.4	67.7
1990 Ekim	72.2	8.6	66.0	75.2	7.5	69.5
1991 Nisan	69.8	10.3	62.6	74.6	7.8	68.7
1991 Ekim	69.8	10.0	62.8	72.2	8.8	65.9
1992 Nisan	70.4	10.3	63.1	73.0	8.3	66.9
1992 Ekim	69.2	9.8	62.5	72.5	8.1	66.7
1993 Nisan	67.6	9.5	61.2	71.2	7.7	65.7
1993 Ekim	68.0	9.6	61.5	70.2	8.2	64.5
1994 Nisan	67.7	11.4	60.0	71.2	9.1	64.8
1994 eksi 1988	-5.2	1.6	-5.7	-5.3	1.4	-5.9
Toplam Nüfus:						
1985 Ekim	42.8	14.0	36.8	52.3	11.2	46.4
1988 Ekim	45.4	13.2	39.4	55.6	8.3	51.0
1989 Nisan	44.8	13.4	38.8	56.1	8.4	51.4
1989 Ekim	44.6	13.2	38.7	55.6	8.5	50.8
1990 Nisan	43.3	13.4	37.5	53.5	8.5	48.9
1990 Ekim	45.0	10.9	40.1	54.8	7.4	50.7
1991 Nisan	43.1	12.1	37.9	53.9	7.4	49.9
1991 Ekim	42.4	12.1	37.3	52.5	8.3	48.2
1992 Nisan	43.7	12.1	38.4	52.2	8.0	48.3
1992 Ekim	43.3	11.7	38.2	52.4	7.8	48.3
1993 Nisan	41.9	11.2	37.2	50.9	7.3	47.2
1993 Ekim	42.9	11.9	37.8	50.7	7.9	46.7
1994 Nisan	42.4	12.9	37.0	51.6	8.3	47.2
1994 eksi 1988	-3.0	-0.3	-2.4	-4.0	0.0	-3.8

(a) İstihdam edilenler ve işsizler toplamının 12 ve daha ileri yaştaki nüfusa oranı.

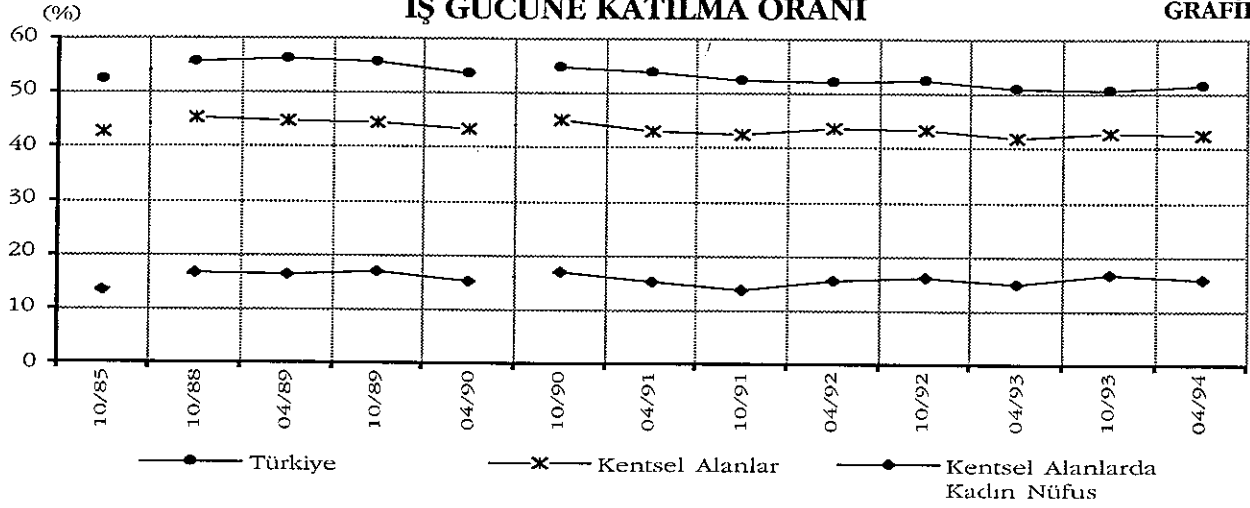
(b) İşsiz olanların iş gücüne oranı.

(c) İstihdam edilenlerin 12 ve daha ileri yaştaki nüfusa oranı

Kaynak: Dİİ, Hanebalkı İş gücü Anketi Sonuçları, Ekim 1985'ten Nisan 1994'e kadar muhtelif sayılar.

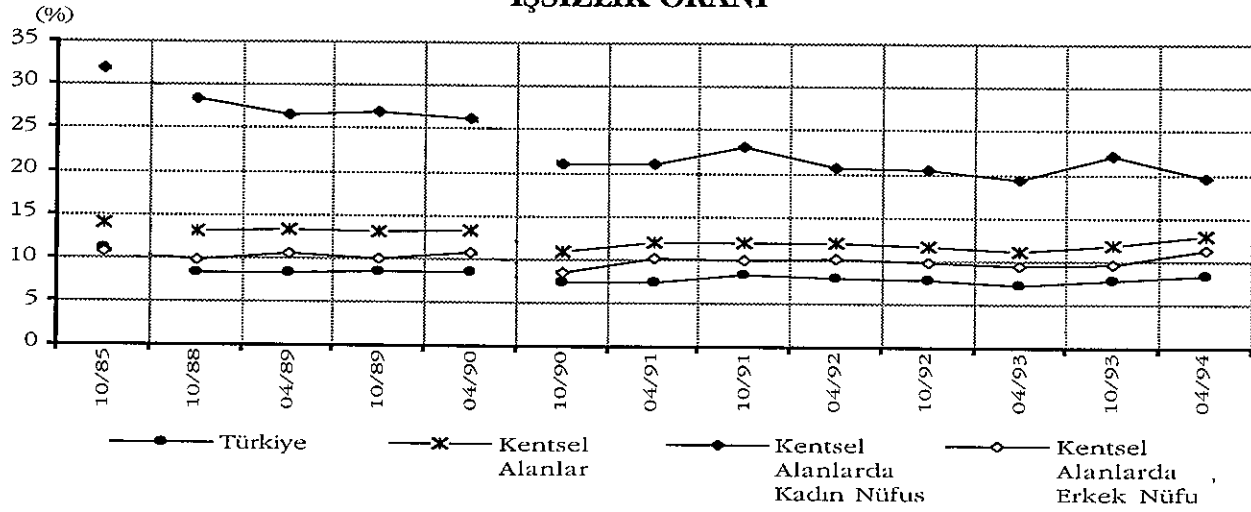
İŞ GÜCÜNE KATILMA ORANI

GRAFİK 1

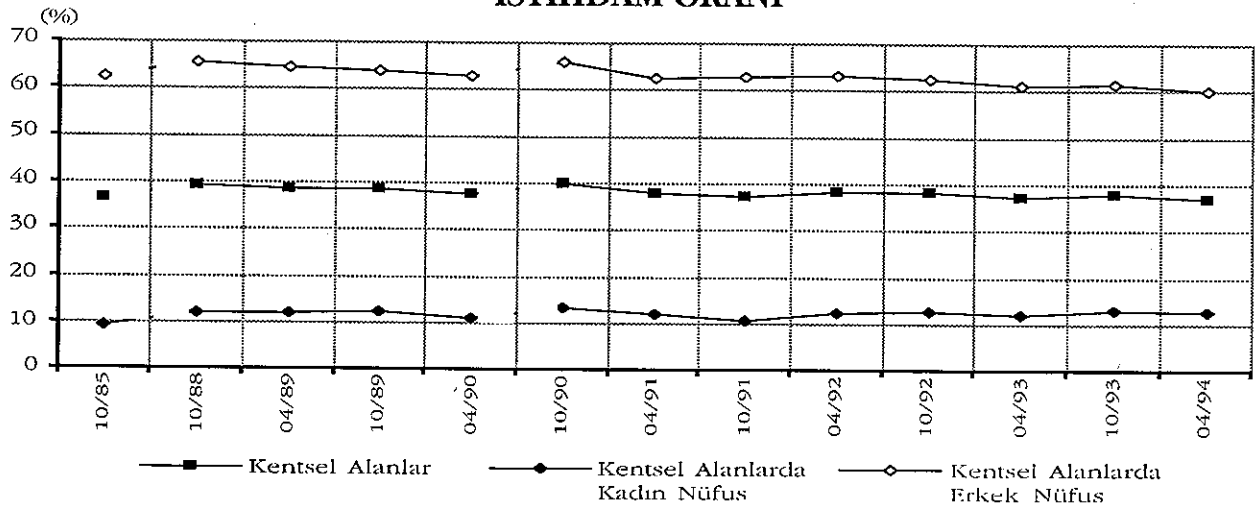
İŞSİZLİK ORANI

GRAFİK 2

İSTİHDAM ORANI

GRAFİK 3

KENTSEL ALANDA MUTLAK NÜFUS DEĞİŞİMLERİ
NİSAN 1990-NİSAN 1992 VE NİSAN 1992-NİSAN 1994

(000 Kişi)	1990-92	% Pay	1992-94	% Pay
12 yaşından büyük nüfus	1675	100.0	1712	100.0
Toplam istihdam	812	48.5	331	19.3
İstihdam edilen kadın	219	13.1	141	8.2
İstihdam edilen erkek	593	35.4	190	11.1
Toplam işsiz	-15	-0.9	135	7.9
İşsiz kadın	28	1.7	123	7.2
İşsiz erkek	-43	-2.6	12	0.7
Toplam işgücüne katılmayan	878	52.4	1246	72.8
eğitim nedeniyle	305	18.2	543	31.7
yaşlılık nedeniyle	55	3.3	142	8.3
diğer nedenlerle	518	30.9	561	32.8
İşgücüne katılmayan kadın	631	37.7	664	38.8
eğitim nedeniyle	105	6.3	270	15.8
yaşlılık nedeniyle	48	2.9	60	3.5
diğer nedenlerle	478	28.5	334	19.5
İşgücüne katılmayan erkek	247	14.7	582	34.0
eğitim nedeniyle	200	11.9	273	15.9
yaşlılık nedeniyle	7	0.4	82	4.8
diğer nedenlerle	40	2.4	227	13.3

Not: Bu tablodaki veriler örnekleme metodu ile toplanmış oranların "kurumsal olmayan sivil (yani asker veya ceza evinde olmayan) nüfusa" uygulanması sonucu elde edilmiştir. Bu nedenle, bu rakamlar kesin sayılar olarak değil yaklaşık büyüklükler olarak okunmalıdır.
Kaynak: DIE, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, muhtelif sayılar.

İMALAT SANAYİİNDE ÜRETİM, İSTİHDAM, VERİMLİLİK VE REEL ÜCRETLER

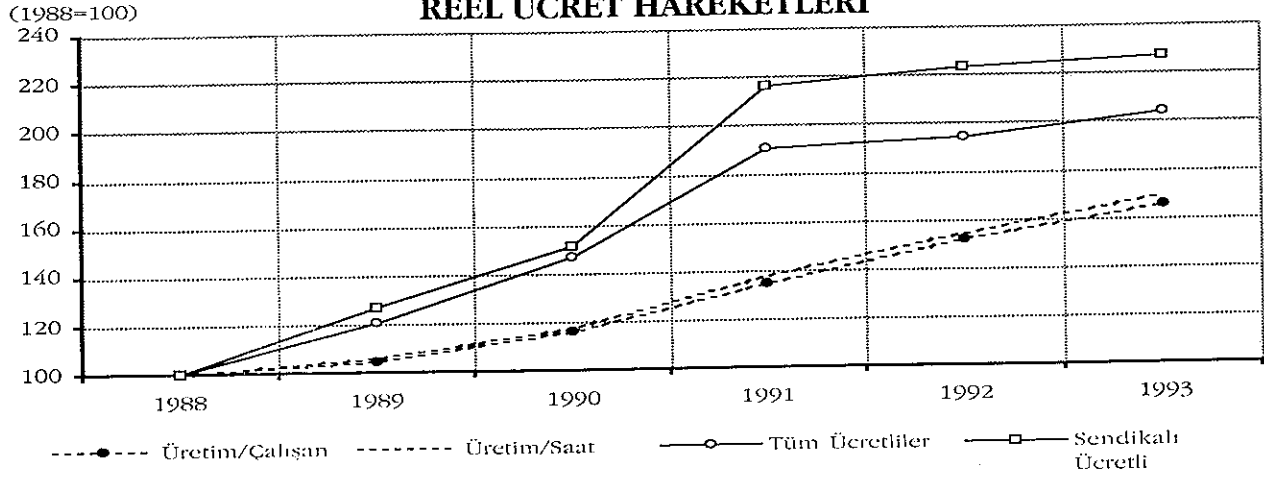
	Yıllık veriler: (1988 = 100)				Verimlilik Üretim/Çalışan	Üretim/Saat	Brüt		Bileşik endeks: 1988 = 100
	Üretim	Çalışanlar	Çalışılan Saat	Giydirilmiş Ücret Tüm Ücretliler			Giydirilmiş Ücret (*) Sendikali Ücretli		
1988	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1989	101.2	96.7	95.5	104.6	106.0	120.8	127.1	127.1	127.1
1990	111.3	95.8	94.7	116.1	117.5	146.8	151.8	151.8	151.8
1991	114.2	84.7	82.8	134.8	138.0	190.9	216.5	216.5	216.5
1992	119.4	78.3	77.1	152.4	154.7	194.8	223.5	223.5	223.5
1993	127.8	77.1	75.3	165.8	169.6	203.9	227.1	227.1	227.1
Üç aylık veriler: 1993/I = 100									
					Verimlilik Üretim/Çalışan	Üretim/Saat	Çıplak Ücret Tüm Ücretliler		Giydirilmiş Ücret (*) Sendikali Ücretli
	Üretim	Çalışanlar	Çalışılan Saat	Giydirilmiş Ücret Tüm Ücretliler					
I/93	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	221.4
II/93	106.4	103.8	103.7	102.5	102.6	100.0	98.3	98.3	217.6
III/93	109.3	107.3	110.4	101.9	99.0	96.1	93.0	93.0	205.9
IV/93	119.8	103.8	108.0	115.5	111.0	97.9	118.9	118.9	263.3
I/94	102.7	98.2	99.1	104.6	103.6	98.4	114.9	114.9	254.4
II/94	92.0	96.2	94.1	95.6	97.8	75.0	99.1	99.1	219.3
III/94	101.1	96.1	97.5	105.2	103.7	71.3	88.1	88.1	195.2
IV/94	110.3	94.6	98.7	116.6	111.8		102.8	102.8	227.6
I/95	96.6	92.0	94.1	105.0	102.7		88.1	88.1	195.1
II/95							79.8	79.8	175.8

(*) Sendikali sektör kısa dönemli ücret verilerinin analizi ile ilgili açıklama metinde (son paragraf) verilmiştir.

Kaynak: DİE, TİSK, Bileşik endeks, TİSK verileri ve Tüketici Fiyat Endeksi kullanılarak oluşturulmuştur.

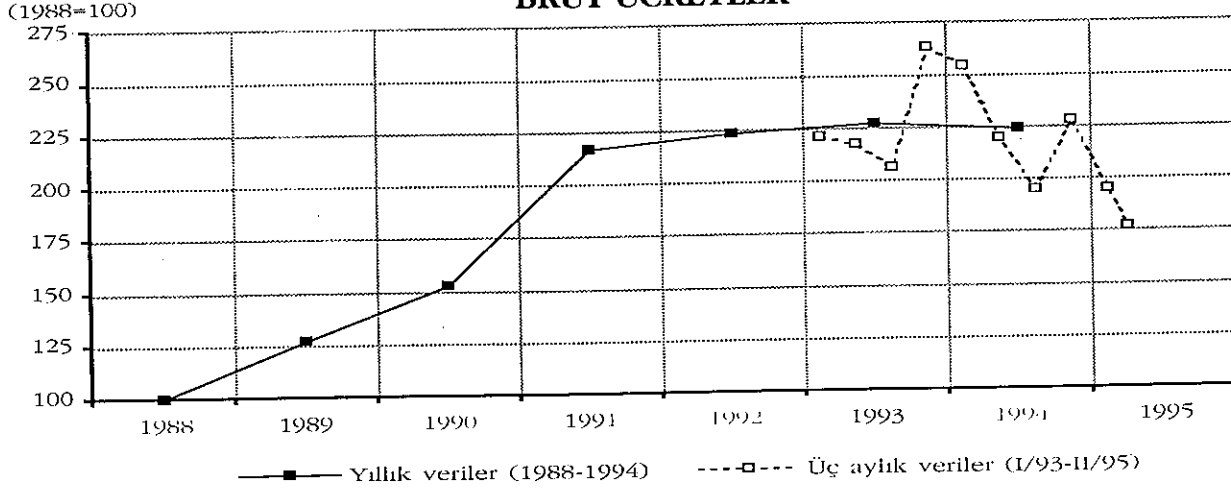
İMALAT SANAYİNDE VERİMLİLİK VE REEL ÜCRET HAREKETLERİ

GRAFİK 4

İMALAT SANAYİ SENDİKALI KESİMİNDE REEL BRÜT ÜCRETLER

GRAFİK 5

İMALAT SANAYİNDE VERİMLİLİK VE REEL ÜCRET HAREKETLERİ

GRAFİK 6

